

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

REEMIGRANTI PO POLSTOROČÍ

Diplomová práca

Študijný program: kulturológia v špecializácii riadenie kultúry a turizmu

Školiace pracovisko: Katedra manažmentu kultúry a turizmu FF UKF v Nitre

Školiteľ: prof. PhDr. Jaroslav Čukan, CSc.

Nitra 2011

Bc. Natália Kováčsová

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Filozofická fakulta

ZADANIE ZÁVEREČNEJ PRÁCE

Meno a priezvisko študenta: Natália Kováčsová
Študijný program: kulturológia - riadenie kultúry a turizmu (Jednoodborové štúdium, magisterský II. st., denná forma)
Študijný odbor: 3.1.2 kulturológia
Typ záverečnej práce: Diplomová práca
Jazyk záverečnej práce: slovenský

Názov: Reemigranti po polstoročí

Anotácia: Diplomová práca rieši problematiku reemigrácie obyvateľov slovenskej národnosti z Dolnej zeme na juhozápadné Slovensko. Na príklade Diakoviec podáva obraz procesu adaptácie presídlencov v novom prostredí.

Školiteľ: prof. PhDr. Jaroslav Čukan, CSc.
Oponent: doc. PhDr. Marwan Al-Absi, CSc.
Katedra: KMKT - Katedra manažmentu kultúry a turizmu
Vedúci katedry: prof. PhDr. Jaroslav Čukan, CSc.

Dátum zadania: 11.11.2009

Dátum schválenia: 23.09.2010

prof. PhDr. Jaroslav Čukan, CSc.
vedúci/a katedry

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že Diplomovú prácu som vypracovala samostatne s použitím literatúry, ktorú uvádzam v zozname Literatúra a pramene.

V Nitre dňa 20.04.2011

.....
Bc. Natália Kováčsová

PodĎakovanie

Ďakujem svojmu školiteľovi prof. PhDr. Jaroslavovi Čukanovi, CSc. za odbornú pomoc pri písaní Diplomovej práce. Zároveň ďakujem etnológovi a vedeckému pracovníkovi Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku, PhDr. Ondrejovi Krupovi, CSc. za zostavenie odbornej literatúry. Ďakujem tiež starej mame, A. Kovácsovej, rod. Trnkócziovej a iným reemigrantom, presídleným do Diakoviec v roku 1947 za poskytnutie cenných informácií.

ABSTRAKT Práca sa zaoberá reemigráciou skupiny Slovákov z Čanádalberta (Békeško-čanádska oblasť, Maďarsko) do Diakoviec (Dolné považie-Matúšova zem, Slovensko), ktorá sa uskutočnila na základe medzištátnej dohody o výmene obyvateľstva v roku 1946. Najvýznamnejším prínosom práce je spracovanie procesu adaptácie a integrácie do nového prostredia a ich radikálne zmenených životov počas polstoročia, t.j. do konca 90. rokov 20. storočia. Obsahuje zárobkové činnosti, kultúrne a vzdelávacie aktivity, formy udržiavania kontaktov s príbuznými, ktorí ostali v Čanádalberte a informácie o nových susedských vzťahoch reemigrantov počas päťdesiatich rokov. Komplexnosť práce spočíva vtom, že sa zaoberá aj jednotlivými príčinami a dôvodmi migrácie Slovákov, predkov reemigrantov na Dolnú zem. Charakteristika nového života Slovákov po reemigrácii sa uskutočnila na základe porovnania s ich predchádzajúcim životom v Čanádalberte, čo robí prácu jedinečnou. Hlavným cieľom bolo zozbierať a zosumarizovať informácie tak, aby výsledkom bola taká publikácia, ktorá nás prevedie životom reemigranta. Prvoradé bolo získanie informácií od ľudí, ktorí výmenu obyvateľstva zažili na vlastnej koži.

Kľúčové slová: dôvody a príčiny migrácií, reemigrácia, výmena obyvateľstva, adaptácia, integrácia

ABSTRACT The work deals with the re-emigration of Slovak ethnic minority from Čanadalbert (area of Békeško-čanadska, Hungary) to Diakovce (micro-region – Dolné povážie-Matúšova zem, Slovakia), which was realized according to an inter-state agreement of mutual replacement of population from 1946. The most important contribution of the work is the processing process of adaptation and integration to the new environment and their radically changed lives during half a century, i.e. to the end of the 90th of the 20th century. The work includes professional, cultural and educational activities, ways of keeping contacts with the relatives, who stayed in Čanadalbert and information about the new neighborhood relations of re-emigrants during fifty years. The work is characterized by complexity, because it deals with the various causes and reasons of migration of Slovaks, ancestors of re-emigrants, to the Lower Land as well. Characterization of new life of Slovaks after the re-emigration is based on comparison with their previous life in Čanadalbert, what makes the work unique. The main objective was to collect and summarize information to get a publication, which will take us through their whole lives. Priority was to obtain information from people who have experiences at first hand.

Keywords: *reasons and causes of migrations, re-emigration, mutual replacement of population, adaptation, integration*

OBSAH

ÚVOD	9
1 CIELE PRÁCE	11
2 METODIKA PRÁCE A METÓDY SKÚMANIA	13
3 SÚČASNÝ STAV RIEŠENEJ PROBLEMATIKY	15
DOMA A V ZAHRANIČÍ	
4 MIGRÁCIE SLOVENSKEHO OBYVATELSTVA	20
4. 1 Dôvody a príčiny vysťahovalectva na konci 17. a v 18. storočí	20
4. 2 Emigrácia slovenskej komunity na Békeško-čanádsku oblasť	21
5 ŽIVOT V BÉKEŠKO-ČANÁDSKEJ OBLASI	22
5. 1 Geografické pomery Békeško-čanádskej oblasti	22
5. 2 Čanádalbert, rodná obec reemigrantov z Diakoviec	23
5. 2. 1 Rodina a jej štruktúra v Békeško-čanádskej oblasti	26
5. 2. 2 Zárobkové činnosti	27
5. 2. 3 Výchova detí a delenie rodičovského majetku	28
5. 2. 4 Vyberanie manželského partnera	29
6 DVOJJAZYČNOSŤ, DVOJITÁ IDENTITA SLOVÁKOV	
V MAĎARSKU A ICH ASIMILÁCIA	30
7 BÉKEŠKO-ČANÁDSKA OBLASŤ PO II. SVETOVEJ	
VOJNE	33
8 CESTA DO ČESKOSLOVENSKA	36
8. 1 Príčiny prihlasovania sa	36
8. 2 Cestovanie do novej vlasti	37
8. 3 Príchod do Diakoviec	39
9 ŽIVOTNÉ POMERY V MIKROREGIÓNE DOLNÉ	
POVAŽIE – MATÚŠOVA ZEM	43
9. 1 Geografické pomery	43
9. 2 Diakovce, nový domov reemigrantov	44
9. 2. 1 Adaptácia a integrácia reemigrantov a ich nové susedské a spoločenské vzťahy	47
9. 2. 2 „Boj“ reemigrantov s asimiláciou pri novovzniknutých	

podmienkach	49
9. 2. 3 Kultúrne a vzdelávacie aktivity reemigrantov v Diakovciach	50
9. 2. 4 Obyčaje presídlencov v novom prostredí	53
9. 2. 5 Zárobkové činnosti	55
9. 2. 6 Udržiavanie kontaktov s príbuznými na území Maďarska	60
ZÁVER	62
LITERATÚRA A PRAMENE	64
PRÍLOHY	70

ÚVOD

Novodobá história priniesla do života mnohých Slovákov dve výrazné zmeny, týkajúce sa ich dovtedajších zemepisných a životných podmienok. Hospodárske, sociálne a náboženské príčiny boli podnetom masovej migrácie, ktorá sa týkala veľkej časti slovenského národa. Druhá vlna migrácie im v čase feudalizmu priniesla lepšie životné podmienky v juhovýchodnej časti dnešného Maďarska a Zadunajsku.

Druhou výraznou zmenou bola reemigrácia slovenského obyvateľstva, a to krátko po II. svetovej vojne. Medzi Československom a Maďarskom sa odohrala výmena obyvateľstva, ktorá dramaticky poznamenala život v južných častiach oboch štátov na dlhé desaťročia. Južné Slovensko aj Maďarsko zažili medzi rokmi 1946 – 1948 jednu z najsmutnejších kapitol novodobých dejín.

Výmena obyvateľstva sa uskutočnila na základe medzištátnej dohody medzi Československom a Maďarskom o vzájomnej výmene obyvateľstva z roku 1946, ktorá sa mala realizovať na báze dobrovoľnosti. Z dohody vyplývajúce presídlenia sa týkali mnohých slovenských rodín na území Maďarska, taktiež aj veľkého počtu obyvateľstva žijúceho v Československu.

K výberu témy „Reemigranti po polstoročí“ ma viedla hlavne skutočnosť, že reemigrácia sa týkala mnohých ľudí v mojom okolí a vo veľkej miere poznačila aj moju rodinu. Prostredníctvom tejto témy mám možnosť doplniť bakalársku prácu o rodinných a príbuzenských vzťahoch po presídlení informáciami o živote reemigrantov po adaptácii a integrácii do nového prostredia. Pri výbere témy ma rovnako motivovala aj neobvyklosť tejto problematiky, o čom svedčí nedostatok publikácií, ktoré by komplexne podávali skutočný obraz tejto problematiky.

V práci sa konkrétne zaoberám s reemigrantmi z Čanádalberta, z Čongrádskej župy, ktorí boli presťahovaní do Diakoviec.

Čanádalbert sa nachádza na juhovýchodnej časti Maďarska, v Békeško-čanádskej oblasti, v dnešnej Čongrádskej župe, pár kilometrov od maďarsko-rumunskej hranice. Jeho novodobá história sa začínala v roku 1844, keď vtedajší majiteľ územia, štát, uzatváral nájomnú zmluvu na pestovanie tabaku so 114 slovenskými rodinami evanjelického vierovyznania zo susedných dedín (Slovenský Komlós, Pitvaroš, Nadlak), ktorí sa tam následne usídlili. Dedina dostala jej oficiálny názov Čanádalbert v roku 1908 (MOLNÁR

2008 : <http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/Hataron_tuli_magyarsag/Deaki/pages/010_a_hontalansag.htm>).

Druhou lokalitou, ktorá je obsiahnutá v práci sú Diakovce, patriace k mikroregiónu Dolné Považie – Matúšova zem. Obec sa nachádza v Podunajskej nížine asi 3 km od okresného mesta Šaľa. Prvé písomné zmienky o obci sa datujú na rok 1002.

V práci je obsiahnutý popis migračných procesov, počas ktorých sa Slováci dostali na Dolnú zem a ich spoločenský život v Békešskej župe. Popisujem aj rozvoj slovenského jazyka v menšinovom prostredí, dvojité etnickú identitu, jazykovú duálnosť slovenskej komunity a proces asimilácie do majoritného maďarského národa. V práci nechýba ani podrobný popis výmeny obyvateľstva, jej následky na spoločenský život, adaptácia do nového prostredia a tiež paradoxne aj po presídlení sa objavujúca asimilácia do maďarského spoločenstva v Diakovciach.

Dôležitosť práce spočíva v dôslednej a detailnej sumarizácii faktov týkajúcich sa obdobia od migrácie slovenského etnika na Dolnú zem až do konca 90. rokov 20. storočia. Práca podáva jasný obraz o životných podmienkach Slovákov, ktorí boli súčasťou migračného, neskôr reemigračného procesu a obsahuje aj porovnanie ich života pred a po presídlení.

1 CIELE PRÁCE

Proces socializácie je nevyhnutný pre začlenenie presídlencov do novej spoločnosti, ktorá vyžaduje od reemigrantov schopnosť vyrovnat' sa s novovzniknutou realitou, ktorá sa stala aktuálnou po výmene obyvateľstva. Na ich integráciu negatívne pôsobila skutočnosť, že pôvodné obyvateľstvo ťažko prijalo odchod svojich spoluobčanov a z pochopiteľných dôvodov akceptovalo príchod nových obyvateľov s nevôľou. Táto situácia v značnej miere ovplyvňovala okrem celého spoločenstva obce aj psychiku jednotlivcov.

Reemigranti na tieto prudké zmeny reagovali, vytvárali si názory a menil sa ich kultúrny a spoločenský život. Preto mojim hlavným cieľom je skúmať a popísať proces adaptácie a integrácie do nového prostredia, zistiť aké zmeny sa vyskytli v sociálnych vzťahoch slovenských rodín v Diakovciach, ako sa zmenila ich životná úroveň, zárobkové a kultúrne činnosti, jazyk, vierovyznanie, možnosti vzdelávania a tradície počas polstoročia.

Jedným z cieľov diplomovej práce je objasnenie doteraz nezistených skutočností o reemigrantoch na príklade presídlencov z Čanádalberta, ktorí sa usídlili v Diakovciach a doplnenie výsledkov analýz z iných publikácií, ktoré sa zaoberajú podobnou problematikou.

Z dôvodu, že doteraz som neobjavila žiadnu publikáciu, ktorá by komplexne zachytila túto problematiku som si stanovila aj cieľ zozbierať a zosumarizovať informácie tak, aby výsledkom bola taká publikácia, ktorá nás prevedie životom reemigranta.

K tomu aby som sa dopracovala k týmto hlavným cieľom, som potrebovala splniť čiastkové ciele, ktoré boli kľúčom k hlavným cieľom. Dôležitým čiastkovým cieľom bolo získať dostatočné množstvo informácií o migráciách slovenského obyvateľstva na Dolnú zem, ktorá charakterizovala koniec 17. a 18. storočia.

Ďalším čiastkovým cieľom bolo skúmanie životných pomerov slovenských rodín v Békeško-čanádskej oblasti, čo bolo nevyhnutné z hľadiska projektovania rozdielnych geografických, politických a sociálnych podmienok v dvoch skúmaných oblastiach, ktoré ovplyvnili presídlené slovenské rodiny vo veľkej miere.

Terénnym výskumom v Čanádalberte a v Diakovciach som získala veľa informácií od ľudí, ktorí výmenu obyvateľstva zažili na vlastnej koži, ľudí, ktorí by vedeli minúty, hodiny, dni rozprávať o týchto udalostiach, ľudí, ktorých reemigrácia reálne poznačila a ich život usmernila novým smerom. Dôležitým čiastkovým cieľom pri zhotovovaní

diplomovej práce je tiež zistenie jednotlivých motivačných faktorov Slovákov v Čanádalberte pri prihlásení sa na presídlenie.

2 METODIKA PRÁCE A METÓDY SKÚMANIA

Pri vyhotovení diplomovej práce je dôležité vyhľadávať potrebné informačné pramene. Súčasťou vyhľadávania informačných zdrojov popri navštevovaní Slovenského národného archívu v Bratislave a knižníc, vyhľadávania na internete som absolvovala aj terénne výskumy, a to na Dolnej zemi v Čanádalberte, v Čongrádskej a v Békešskej župe, kde som získala mnoho vzácnych poznatkov od etnológa Ondreja Krupu a tiež aj v Diakovciach, na Matúšovej zemi, kde som zozbierala veľa informácií od reemigrantov. Po zozbieraní dostatočného množstva informácií bolo potrebné ich kvalitne spracovať prostredníctvom analýzy a syntézy, čím som si vytvorila istý prehľad a premyslela som si obsah a presnú štruktúru práce. Táto štruktúra bola nenahraditeľnou pomôckou pri celkovom vypracovaní.

Diplomovú prácu obsahovo formuje šesť základných kapitol. V prvej kapitole sa zaoberám procesmi migrácií, počas ktorých sa časť slovenského etnika dostala na Dolnú zem. Opisujem jednotlivé migračné vlny, ktoré prebiehali na konci 17. storočia a v 18. storočí a tiež príčiny, ktoré spôsobili odchod našich krajanov z pôvodného domova. Zaoberám sa tu s obdobím, kedy sa Slovensko nachádzalo v neutešenej hospodárskej i politickej situácii, čo ďalej zhoršovalo už i tak neznesiteľné sociálne pomery. Popisujem ako vplývalo na začiatku 18. storočia na hospodárske a sociálne postavenie obyvateľstva vydržiavanie vojska, plienenie počas stavovských povstaní, časté epidémie, daňové bremená, náboženský útlak a iné vykorisťovanie poddaných v čase feudalizmu.

Druhá kapitola sa člení na dve časti, ktoré predstavujú život v Békešskej župe. Po vymedzení geografickej polohy tohto územia a popísaní klimatických podmienok a prírodných zdrojov pokračujem v objasnení histórie obce Čanádalbert od založenia a usadenia sa slovenskej komunity do čias výmeny obyvateľstva, ktoré bolo charakteristické vyst'ahovaním sa veľkých počtov občanov z tejto osady. V kapitole tiež popisujem rodinný život slovenskej spoločnosti, čo sa týka výberu manželského partnera, výchovy detí a delenia rodičovského majetku, ďalej ich zárobkové činnosti a tradície v podmienkach menšinového postavenia.

Vývoj slovenského jazyka na území Maďarska, t.j. v menšinovom prostredí a problém asimilácie Slovákov formuje tretiu kapitolu. Slovenský jazyk sa vyvíjal rôzne v závislosti od prostredia. Keďže sa nové jazykové zákony kvôli izolovanosti od materského národa nedostali do ich vedomia a v menšinovom prostredí značne ovplyvňovala vývoj jazyka maďarčina, v jazyku sa začali vyskytovať maďarské výrazy, čo smerovalo k diferencovanému vývoju slovenského jazyka v tomto prostredí.

Štvrtá kapitola podáva stručný prehľad historických pomerov, týkajúcich sa obdobia po II. svetovej vojne v Békeško-čanádskej oblasti, ktoré bolo charakteristické vyst'ahovaním sa veľkých počtov občanov tejto oblasti. Píšem o udalostiach, na základe ktorých sa slovenské rodiny rozhodli reemigrovať do bývalého Československa, do materského štátu, ako sú agitácie s heslom: „Mať volá!“. Ďalej píšem o okolnostiach pri schvaľovaní Dohody o výmene obyvateľstva a o orgánoch, ktoré boli angažované do náborovej propagandy, o samotnom procese vyst'ahovania z hľadiska Maďarského štátu, ktorý charakterizovalo dobrovoľné presídlenie Slovákov.

Piata kapitola charakterizuje jednotlivé príčiny prihlasovania sa na vysídlenie, priebeh cesty za „novým životom“ a udalosti po príchode na Matúšovu zem, do Diakoviec.

V poslednej kapitole sa zaoberám životnými pomermi oblasti, ktorá zabezpečila nový domov pre presídlené slovenské rodiny z Maďarska, čiže mikroregiónom Dolné Považie – Matúšova zem. V tejto kapitole píšem o geografických pomeroch Matúšovej zemi, čiže o vymedzení geografickej polohy, popise prírodných a klimatických podmienok, obyvateľstve a obciach, tvoriacich mikroregión. Nasledujúca časť poukazuje na dejiny obce Diakovce, od založenia do konca 90. rokov 20. storočia. Popisujem jednotlivé udalosti z histórie z pohľadu obce, ktoré od momentu príchodu do Diakoviec mali veľký vplyv aj na život reemigrantov. Ako zmena politického systému v roku 1948, ktorý poznáme pod názvom „ľudovodemokratické zriadenie“, kedy komunistická strana rozhodovala nielen o najdôležitejších politických, hospodárskych, sociálno-kultúrnych otázkach, ale ovládla aj ekonomiku štátu, zmenila aj život reemigrantov aj ostatných občanov dediny. V šiestej kapitole tiež popisujem život presídlených slovenských rodín na území Československa, podmienky kultúrnych, jazykových a vzdelávacích aktivít reemigrantov, tiež ich tradície a zárobkové činnosti. Bližšie opíšem aj ich nové susedské vzťahy a spôsoby udržiavania kontaktov s príbuznými, ktorí zostali na území svojej rodnej zemi, v Maďarsku. Kapitola neobsahuje iba charakteristiku ich nového života, ale aj porovnanie so životnými podmienkami v starom domove, v Čanádalberte.

3 SÚČASNÝ STAV RIEŠENEJ PROBLEMATIKY DOMA A V ZAHRANIČÍ

Problematika migrácie slovenského obyvateľstva v 17. a 18. storočí sa vyskytuje v mnohých publikáciách slovenských autorov (napr. JANČOVIC 2003, JANČOVOVIC 2004, SIRÁCKY 1971, VALENT 2007, ŽILÁK 2010 : 311 – 319), ktorí sa zaoberajú predovšetkým migráciou Slovákov na Dolnú zem. Autori prinášajú hlavne analýzu hospodárskej, sociálnej a politickej situácie na území Uhorska, ktoré spôsobili emigráciu Slovákov. Podrobne charakterizujú snahy slovenskej komunity na integráciu do nového prostredia a podmienky ich nového života na Dolnej zemi.

Na to, aby sa dalo pokračovať v popisovaní súčasného stavu problematiky migrácie v odbornej literatúre, je potrebné zadať pojem migrácia, ako základný fundament stretávania rozličných kultúr. Jurčová (2005 : 46) označuje migráciu ako: „pohyb cez hranice administratívnej jednotky, pri ktorom dochádza k zmene trvalého pobytu osoby.“ Podstatou pohybu osôb je usadenie sa v druhej krajine na určité obdobie.

Ucelené poznatky o migračných pohyboch Slovákov, formovaní kultúry v inoetnickom obklúčení a o vytvorení novej sociálnej existencie v neznámom prostredí zhromaždili aj etnológovia Filozofickej fakulty UKF v Nitre. Šusteková (2004 : 356 – 360) v príspevku popisuje sťahovanie slovenských remeselníkov na Dolnú zem. Venuje sa základným faktorom, ktoré prispeli k urýchleniu či spomaleniu ich asimilácie, akými sú geografické a klimatické podmienky, veľkosť menšiny, vierovyznanie, jazyk, vzdelanie, atď. Zaoberá sa otázkou medzilokálnych kontaktov a vplyvu remeselníkov na procesy etnického splývania Slovákov s väčšinovým etnikom.

Zachovaním menšinového jazyka sa Šusteková (2008 : 425 – 432) zaoberá v príspevku v zborníku „Slovenčina v menšinovom prostredí“. Migračné pohyby obyvateľstva, podľa nej, sú: „odpoveďou na ekonomické, sociálne, ideologické a kultúrne podmienky vysielajúcej oblasti.“ Popisuje ako ovplyvňuje faktor „zamestnanie“ zachovávanie vedomia etnickej príslušnosti, indikuje premeny v kultúre, spôsobe života a v etnickej identite migrantov. V práci načrtne vplyv socioprofesijnej štruktúry slovenskej minority na zachovávanie slovenčiny na Dolnej zemi.

O neroľníckych zamestnaniach v bakonskej oblasti v Maďarsku, o spoločenských kontaktoch ich vykonávateľov, statuse v sociálnom systéme lokálneho spoločenstva

priniesla Šusteková (2006 : 335 – 343) ďalšie dôležité poznatky, z hľadiska skúmania dolnozemsých Slovákov.

K prácam fakulty, spojených s kultúrou dolnozemsých Slovákov prispeli svojimi príspevkami Boris Michalík, aj Lenovský (2006 : 325 – 332), ktorý skúmal rôzne faktory spoločenského života, proces asimilácie a vznik multikulturality v Jášči, ktorý vytvára s Čerňou a Capárom trojuholník obcí bakonskej oblasti. Ďalšia práca Lenovského (2010 : 347 – 354) o dolnozemsých Slovákoch vznikla na základe výskumu v dňoch 14. – 21. 6. 2008 v Békešskej Čabe. Príspevok je zameraný na poskytnutie informácií o identite Slovákov v tomto meste. Pojem identita podľa neho: „vyjadruje stotožnenie sa s niečím, priradenie sa k niečomu, alebo niekomu. Je otázne, či je stavom objektívnym.“ Konfesionálna identita vyjadruje príslušnosť k náboženskej obci, etnická identita je vyjadrením etnicity a príslušnosti k etnickej skupine. Michalík (2008 : 476 – 480) vo svojom príspevku píše o dôležitosti vybraných inštitúcií (napr. cirkev) pri zachovaní kultúry a jazyka minority. Analyzuje súčasnú situáciu v oblasti organizácie menšín a poukazuje na nedostatky vo fungovaní týchto hierarchizovaných systémov. Faktormi asimilácie sa Michalík (2010 : 364 – 371) zaoberá v štúdiu v zborníku „Kontexty identity“. Na báze terénnych výskumov Slovákov v Maďarsku, Rumunsku, Srbsku a Chorvátsku faktory asimilácie rozdelil do skupín, na skupiny asimilačných faktorov, ako napríklad hospodársko-politický vývoj, geografické podmienky, konfesionálna štruktúra obyvateľstva, zamestnanie, atď., na podskupiny asimilačných faktorov, ako historicko-politický vývoj, administratívne členenie, reliéf, klimatické podmienky, konfesionálnosť príslušníkov minority, konfesionálnosť iných etníc, atď. a na asimilačné faktory, ako vyhnanie Turkov, repatriácia, zmena štátnych hraníc, sociálna situácia, pohoria, studená klíma, úrodné pôdy, evanjelické vierovyznanie, atď. Faktory sa vyznačujú značnou variabilitou a sú faktormi, ktoré vplývali na akulturáciu, v prípade asimiláciu slovenských spoločenstiev na Dolnej zemi.

Rodina, ako najelementárnejšia sociálna jednotka s mnohými funkciami tvorí obsah príspevku Botíka a Botíkovej (2004 : 255 – 273). Popisujú rodinný život dolnozemsých Slovákov cez špecifické prírodné a ekonomické podmienky.

Veľký úspech v skúmaní životných podmienok Slovákov na Dolnej zemi získali vedúci Katedier etnológie a etnomuzikológie (BEŇUŠKOVÁ 1998 : 91 – 127; 2001 : 80 – 94; 2002 : 11 – 24) a riadenia kultúry a turizmu (ČUKAN 2001; 2004a : 274 – 282). Významnou štúdiou z hľadiska slovenskej etnickej minority v Maďarsku je príspevok Čukana (2005 : 121 – 125), ktorý obsahuje charakteristiku fáz akulturácie, problematiku

inovácie, etnických procesov, vysvetľuje pojmy etnická enkláva a diaspóra, a podáva ilustráciu premeny slovenského etnika v Čanadalberete z etnickej enklávy na diaspóru, v dôsledku znižovania jeho početnosti, až na niekoľkých jednotlivcov a slabnutia kultúrnej komplexnosti a kontinuity.

Čukan (2004b : 347 – 355) sa slovenským materinským jazykom a etnickou identifikáciou slovenskej minority v Maďarsku zaoberá v ďalšom svojom štúdiu. Popisuje dôležitosť slovenského materinského jazyka v slovenskej etnickej identifikácii. Niekedy je znalosť slovenčiny dostatočným zdôvodnením slovenskej identity. Podľa neho jazyk má pri faktoroch etnickej identity a etnickej asimilácie relevantné postavenie. Oslabovaním jazykových zručností sa oslabuje aj etnická identita a urýchľuje sa asimilácia do majoritného národa.

Na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre pôsobí aj Peter Andruška, ktorý vo svojej publikácii (2007) podáva popis slovenskej kultúry na Dolnej zemi.

Slovenský jazyk je v menšinovom prostredí predmetom skúmania mnohých slovenských autorov (napr. DOLNÍK 2008 : 25 – 30, ONDREJOVIČ 2008 : 91 – 96, KMEŤ 2008 : 269 – 275). Ondrejovič (2006 : 185 – 189) vo svojom príspevku zdôrazňuje dôležitosť nielen jazykov spisovných alebo literárnych, ale aj ich nárečových a plurilingvných obmien. Opisuje jazykovú situáciu v zahraničí vo vzťahu k slovenskému jazyku. Balleková (2010 : 216 – 223) podáva vo svojom štúdiu obraz slovenského jazyka na jazykových ostrovoch v Maďarsku. Zaoberá sa tematickými zmenami v známych a menej známych nárečových frazémach, ktoré sú dodnes používané najstaršou generáciou Slovákov v Maďarsku.

Napriek veľkej aktivite slovenských autorov pri skúmaní života, kultúry a jazyka dolnozemských Slovákov sú najúspešnejší v tejto sfére pracovníci Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku. Komplexný a materiálovo bohatý pohľad na životné podmienky slovenskej minority v Maďarsku poskytuje mnoho maďarských autorov (napr. DIVIČANOVÁ a kol. 1996; DIVIČANOVÁ 2006; GOMBOŠ 1987, 2008; GRIN 1993; HORVÁTHOVÁ-FARKAŠOVÁ 2010 : 483 – 490; KIRÁLYOVÁ 2006 : 377 – 379; KRUPA 1999, 2002; MOLNÁROVÁ 2006 : 86 – 94; PANČUHOVÁ 2005 : 171 – 178, 2004 : 318 – 328; ŠVECOVÁ 1975 : 2 – 22; UHRINOVÁ 2008, 2010 : 473 – 482; atď.).

Problematikou dvojjazyčnosti sa v krátkom príspevku zaoberá Szabóová (2004 : 392 – 394). Upriami pozornosť na špecifiká, ktoré sa týkajú jazykovej duality a dvojitej identity Slovákov na území Maďarska. Poukáže na vývoj materinského jazyka na základe oficiálnych údajov z troch sčítaní ľudu (1980, 1990, 2001). Divičanová (1999) vo svojej

publikácii odhaľuje špecifické črty slovenskej kultúry v Maďarsku, ako sa následkom interetnických vzťahov vytvorili dvojazyčné kultúrne modely, ako sa formoval charakter a mentalita dolnozemských Slovákov a aké typy osád vznikli počas tristoročnej prítomnosti Slovákov na slovenských jazykových ostrovoch v Maďarsku. V oblasti tradičnej kultúry slovenskej minority zhromaždil obrovské množstvo poznatkov maďarský etnológ so slovenským pôvodom, Ondrej Krupa. Krupa (1996) vo svojej publikácii analyzuje kalendárne obyčaje Slovákov v Maďarsku a Rumunsku. Okrem charakterizovania ich zvláštností a etnických špecifik, popisuje aj faktory, ktoré v značnej miere ovplyvňovali ľudovú kultúru slovenských etník (napr. príslušnosť k cirkvi, kontakty s majoritným spoločenstvom).

Slovenskou komunitou založená obec v Maďarsku, Čanádalbert je z hľadiska diplomovej práce veľmi dôležitá, pretože je rodnou osadou diakovských reemigrantov. Práve túto obec si zvolilo pri skúmaní niekoľko maďarských etnológov (napr. CHLEBNICKÝ 2004 : 468 – 477; KRUPA 2006 : 301 – 312; KUGLER 2004 : 484 – 499).

Reemigrácia Slovákov z Maďarska do Československa je predmetom mnohých autorov v odbornej literatúre. Okrem kratších príspevkov z rokov realizácie presídlenia, ktoré reflektovali podmienky príchodu slovenských skupín z Maďarska, k obdobiu tohto typu migrácie prispeli svojimi poznatkami najmä historici (napr. BOBÁK 1996; VRABLIC 1994 : 278 – 286). Ich publikácie a príspevky analyzujú domácu aj medzinárodnú politickú situáciu pred a počas výmeny obyvateľstva. Podľa Paríkovej (2001 : 35): „interpretácie niektorých autorov sú však poznamenané tendenčnosťou, zodpovedajúcou marxisticky orientovanej histografií.“ O podanie širšieho pozadia výmeny obyvateľstva a reemigrácie sa usiluje Šutaj (1992 : 66 – 72, 1993). Napriek tomu, že publikácia z roku 1993 je vytvorená z pohľadu maďarskej menšiny v Československu, autor objektívnym spôsobom prezentuje aktuálnu politickú situáciu.

Publikácie historikov, kvôli veľkej početnosti konkrétnych údajov, poskytujú dobré východisko pre etnológov pri skúmaní reemigrantov. Existuje však málo publikácií o problematike, nebola k nej venovaná systematickejšia pozornosť, keďže bola tabuizovaná dlhé roky. Prvé poznatky k problematike priniesla Sigmundová (1986 : 119 – 127), ktorá vo svojej práci venuje pozornosť hlavne etnickým procesom v Československu.

Najkomplexnejší pohľad na reemigráciu Slovákov a ich životné podmienky podáva etnologička Paríková (2001). V publikácii popisuje podmienky presídlenia a ako sa presídlencom po prerušení kontaktov s pôvodným spoločenstvom podarilo postupné vytváranie väzieb k novému životnému priestoru a jeho obyvateľom.

Pri zhromaždení a spracovaní poznatkov z terénnych výskumov sú úspešní aj iní etnológovia Katedry etnológie FFUK (napr. MICHÁLEK 1992 : 97 – 104). Počas výskumov však sledovali len vybrané javy kultúry, a iba okrajovo sa venovali presídleniu Slovákov z Maďarska.

O príčinách reemigrácie a o problematike repatriácie Slovákov z Maďarska v slovenskej spoločnosti po II. svetovej vojne píše Syrný (2006 : 383 – 391) vo svojom príspevku. Podáva podrobný popis politických udalostí, ktoré ovplyvnili a spôsobili výmenu obyvateľstva.

Bohatšia vedecká literatúra k problematike reemigrácie sa týka maďarskej historiografie a etnografie. Materiálovo bohatý pohľad na výmenu obyvateľstva poskytujú práce etnológov (napr. KRUPA 1995, 1999; MOLNÁROVÁ 2005 : 155 – 169) a sociológov (napr. KUGLER 2000). Na základe terénnych výskumov prinášajú poznatky o výmene obyvateľstva a poukazujú aj na jej vplyv na etnokultúrny vývin v rámci reemigrácie nepresídlenej slovenskej menšiny na území Maďarska.

Problematikou výmeny obyvateľstva sa zaoberajú aj maďarskí historici zo Slovenska. Okrem historických udalostí počas výmeny obyvateľstva sú ich poznatky „nepoužiteľné“ z hľadiska Slovenských reemigrantov, lebo reflektujú proces výmeny takmer výlučne vo vzťahu k príslušníkom maďarskej minority, vysídleným z Československa. Výnimku tvorí napríklad publikácia Pukkaiho (2002), ktorá obsahuje popis zmien v spoločenstve z hľadiska národnostného zloženia na Matúšovej zemi po II. svetovej vojne. Dôležitou súčasťou knihy je aj prezentácia situácie počas výmeny obyvateľstva, pretože presídlenia jednoznačne spôsobili doteraz najväčšie zmeny v národnostnej štruktúre obyvateľstva.

Paríková (2001 : 37 a 38) uvádza, že sa v prácach maďarskej historiografie používa iba termín „presídlenie“, „vysídlenie“ a v jednom prípade „repatriácia“, a termín „reemigrácia“ úplne absentuje. V publikácii sú zadané aj pojmy „repatriácia“ a „reemigrácia“. Repatriácia, sa na základe publikácie Paríkovej (2001 : 40): „vzťahoval na občanov, ktorý dočasne z akýchkoľvek dôvodov žili v zahraničí a rozhodli sa dobrovoľne vrátiť.“ Reemigrácia „sa odlišovala od repatriácie v tom, že sa týka zahraničných krajanov, ktorí trvalo žili v cudzine už pred rokom 1938 a udržali si jazyk a národné povedomie, avšak mali status iného štátneho občianstva.“

4 MIGRÁCIE SLOVENSKEHO OBYVATELSTVA

Pôvodne, ešte v období konštituovania feudálnej národnosti, žili príslušníci slovenského etnika v hraniciach dnešného územia Slovenska. Ich život sa vyznačoval veľkou stabilitou kultúrneho systému, ktorý často hraničil až s uzavretosťou. Tradičné hodnoty a kultúrne vzory sa koncentrovali v ich kolektívnom vedomí, ktorého základom bol hodnotový svet agrárnych ľudových vrstiev.

V čase feudalizmu z prehustených slovenských stolíc sa sťahovali, ale tiež aj od svojich pánov utekali tisícky slovenských poddaných, aby na základe osadníckych zmlúv sa natrvalo usadili v stredných častiach Uhorska. Migrácie sa uskutočňovali počas troch vĺn. Prvá (1690 – 1710) bola zameraná na osídlenie severných častí Maďarska (Peštianska, Hevešská stolica, atď.). Počas druhej vlny vystáhovalectva (1711 – 1740) bola osídlená juhovýchodná časť Maďarska (Békešská, Čanádska župa, atď.) a Zadunajsko. Dôsledku tretej vlny (1754 – 1790) sa Slováci dostali aj na rumunské, srbské a chorvátske územia.

4.1 Dôvody a príčiny vystáhovalectva na konci 17. a v 18. storočí

Koniec 17. a 18. storočie je obdobie do ktorého spadajú počiatky migrácie obyvateľstva na Dolnú zem, ktorá je územie na pomedzí Maďarska, Rumunska, srbskej Vojvodiny a chorvátskej Slavónie.

Napriek tomu, že príslušníci slovenského etnika žili v pomerne uzavretom kultúrnom prostredí, v časoch rôznych kríz a spoločenských pohybov sa i oni dostávali do situácie, kedy odchádzali z domova v nádeji na zlepšenie svojej sociálnej i hospodárskej situácie. Práve takáto situácia nastala na konci 17. a v 18. storočí, v období znižovania životnej úrovne roľníkov v dôsledku vojen, epidémií, biedy, feudálnych rozbrojov, nízkej úrovne agrárnej kultúry a málo efektívneho hospodárenia zemepánov. K emigrácii v značnej miere prispeli aj náboženské príčiny, t.j. rekatolizácia, ktorá vytvorila nevhodné prostredie na praktizovanie evanjelického vierovyznania, a ktorá trvala až do roku 1781, do vydania Tolerančného patentu Jozefom II. Vystáhovalectvo sa uskutočnilo aj kvôli snahám o kolonizáciu dolnozemskej území, oslobodených od tureckej nadvlády. Emigrácia bola v mnohých prípadoch charakteristická aj pre sezónnych robotníkov, ktorí sa domov nevrátili a usídlili v takých krajinách, ktoré boli vhodnejšie na vykonávanie zárobkovej činnosti.

4. 2 Emigrácia slovenskej komunity do Békešsko-čanádskej oblasti

Békešská župa pri svojom znovuzaložení v roku 1715 a veľká časť Čanádskej župy boli takmer neobývané. Severnú časť Békešskej župy tvorilo niekoľko osád, ktoré bolo treba ďalej osídľovať. Najťažšia úloha, zaľudnenie neobývaných pustatín s dobrou úrodnou pôdou, čakala nového zemepána stolice, Juraja Jána Harruckera. Na osídlenie čakali aj stredné a východné oblasti Čanádskej župy.

V Békešskej a Čanádskej stolici môžeme rozlišovať tri typy osídľovania:

- úteky,
- priame sťahovanie emigrantov zo severného Uhorska,
- sťahovanie emigrantov z novovytvorených sídel do iných častí stolice, poprípade južnejšie na územie dnešného Rumunska (Vojvodina), Srbska (Báčka, Banát), Chorvátska (Slavónia) a do Srijemskej župy, ktorá v súčasnosti leží vo východnom Chorvátsku a severozápadnom Srbsku (KRUPA 1999 : 5).

Osídľovací proces žúp sa začal už začiatkom 18. storočia útekmi napríklad z Nitrianskej, Tekovskej, Novohradskej a Hontianskej stolice, aj zo severných stolíc, z ktorých sa utieklo ťažšie (Liptov, Orava, Spiš). Prvé osídlené mestá tejto oblasti boli Békešská Čaba, Sarvaš a Poľný Berinčok. Čanádalbert bol založený v roku 1844 v pitvarošskom chotári. Na Čanádalbert sa prisťahovali Slováci z Pitvaroša, Slovenského Komlóša, Nadlaku a Sarvaša. V roku 1844 bol založený aj Ambróz (KUGLER 2004 : 485). Prvými obyvateľmi obce boli želiari z Békešskej Čaby, ktorých predkovia pochádzali z Novohradu, Hontu, Gemera, zo Zvolenskej a Peštianskej stolice. Pôvodne maďarská obec Veľký Bánhedeš, ktorý sa v roku 1839 stal samostatnou obcou, bol osídlený Slovákmi z Békešskej a Čanádskej stolice. Napriek tomu, že tieto obce sú považované za evanjelické do Békešskej Čaby v 19. storočí emigrovali šarišskí a zemplínski katolíci (KRUPA 1999 : 6 – 8).

Sťahovanie malo hospodárske, sociálne a náboženské príčiny. Emigranti sa po príchode do Békešsko-čanádskej oblasti stávali poddanými s právom slobodného sťahovania sa. Mali zabezpečenú náboženskú slobodu, kvalitná úrodná pôda im poskytovala lepšie podmienky na hospodárenie a vzdelanci si postupne založili aj cirkevné zbory a školy.

5 ŽIVOT V BÉKEŠSKO-ČANÁDSKEJ OBLASI

5.1 Geografické pomery Békeško-čanádskej oblasti

Békeško-čanádska oblasť je súčasťou Békešskej a Čongrádskej župy, ktoré sa nachádzajú na juhozápadnej časti Maďarska, na Veľkej dunajskej nížine. Územie Békeško-čanádskej oblasti, s rozlohou približne 2 800 km² má rovinatý charakter s nadmorskou výškou medzi 81 – 106 m. V tejto oblasti sa nachádzajú najvyššie položené miesta Békešskej župy v blízkosti čanádskeho svahov na území Battonya.

Békeško-čanádska oblasť má približne 230 000 obyvateľov, pričom na tomto území žijú dolnozemplní Slováci v najväčšom množstve. Ich centrom je Békeška Čaba, ktorá je zároveň aj administratívnym centrom Békešskej župy. Väčšina Slováckmi obývaných osád patrí k Békešskej župe (Sarvas, Poľný Berinčok, Slovenský Komlós, Veľký Bánhedeš, Gerendás,...), tri obce sú súčasťou Čongrádskej župy (Čanádabert, Ambróz, Pitvaros) a významná Slováckmi obývaná obec, Nadlak sa dnes nachádza na území Rumunska. Administratívnym centrom Čongrádskej župy je Segedín.

Podnebie na tomto území má kontinentálny charakter s dostatočne chladnou zimou a teplým letom. Úhrn zrážok je vyšší (ročný úhrn zrážok je 550-600 mm) ako priemer na Veľkej dunajskej nížine, lebo 1 800 metrové sedmohradské vrchy sa vo vzdušnej rovine nachádzajú iba na 60-70 km od tohto územia (BÉKÉS 2008 : <http://hu.wikipedia.org/wiki/B%C3%A9k%C3%A9s_megye>). Územie župy pokrýva široká vrstva piesčitej usadeniny. Najvýznamnejším minerálnym pokladom tohto územia je zemný plyn.

V blízkosti Békeško-čanádskej oblasti preteká rieka Kőrös (Kriš), prichádzajúca z Rumunska, ďalej Maros, Berettyó, Száraz ér a Hortobágy-Berettyó. Významnejšie jazerá v okolí sú Biharugarské rybníky, mŕtve rameno Kákafog, ktoré je piate najväčšie jazero Maďarska a békeško-čabianske tehelnárske jazerá.

V minulosti malo prirodzené rastlinstvo charakter lesných stepov, ktoré boli celé zničené najneskôr do konca 19. storočia. Územie bolo v čase regulácie riek preformované na orné pôdy, čím sa zmenšili lesné oblasti. Dnešné živočíšstvo sa k tomu prispôbilo, ale nízku zver tu nachádzame v hojnom počte (BÉKÉS 2008 : <http://hu.wikipedia.org/wiki/B%C3%A9k%C3%A9s_megye>).

Slovenská enkláva Čanádabert, ktorá bola založená v roku 1844 ako poľnohospodárska osada sa nachádza v Čongrádskej župe a neďaleko od hraníc Békešskej

župy. V blízkosti obce sa rozprestiera chránená krajinná oblasť Csikóspusztá. Pri katastrofe osady tečie rieka Királyhegyesi-Szárázér.

5.2 Čanádalbert, rodná obec reemigrantov z Diakoviec

Pitvarošská pustatina sa v roku 1773 dostala do vlastníctva Pécskajskej komory, ktorá ju od roku 1816 dala do prenájmu nadlackým želiarom. Od roku 1843 ich prinútila na istej časti prenajatých pozemkov pestovať tabak. Väčšina obyvateľstva osady Pitvaroš sa tomu vzoprela, a preto im kráľovská komora dve tretiny pitvaroškého chotára odobrala a dala do prenájmu tým, ktorí sa zaviazali aj naďalej pestovať tabak. Takto na území niekdajšej pitvarošskej pustatiny vznikli tri samostatné tabačiarске osady: Pitvaroš, Čanádalbert a Ambróz.

Na Čanádalbert sa prisťahovali pitvarošskí (34 rodín), komlóšski (66 rodín), sarvašskí a nadlackí Slováci, ale usídlili sa tu aj obyvatelia z Makova a Hódmezővásárhelyu (KRUPA 1999 : 7).

Zmluva, ktorú podpísali s komorou, obsahovala ich práva a povinnosti. Keďže na jednej strane boli na istú dobu oslobodení od daní, na druhej strane mali za povinnosť polovicu dopestovaného tabaku odovzdať bezplatne, a iba za druhú polovicu im poskytnú peniaze.

Obyvatelia osád sa snažili od komory vykúpiť prenajaté pozemky. Za rôznych nanútených podmienok sa im to aj podarilo, ale svoje dlhy neboli schopní splatiť ani do konca II. svetovej vojny (CHLEBNICKÝ 2004 : 469).

Čanádalbert patril od založenia k Pitvarošu, samostatným sa stal až v roku 1860. V roku 1849 osada už mala 791 obyvateľov, z toho 786 Slovákov, ktorí boli všetci evanjelického vierovyznania, a 5 Maďarov, ktorí boli kalvíni. Počet obyvateľstva a národnostné pomery sa v nasledujúcich rokoch menili nasledovne: (tabuľka 1, tabuľka 2 na s. 24)

Tabuľka 1 Výsledky sčítaní ľudu v Čanádalberte

Rok	Počet obyvateľov	Národnosť					
		slovenská	maďarská	nemecká	srbská	rumunská	iná
1857	853	831	20	-	-	1	1
1892	1029	989	36	4	-	-	-
1920	1377*	1320	36	6	4	-	9
1964	1409*	1369	39	-	-	-	-

*nepresnosti

Zdroj: CHLEBNICKÝ, J. Z minulosti a prítomnosti osady Čanádalbert. In *V službách etnografie – A néprajztudomány szolgálatában*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, Ústav etnografie SAV, 2004. ISBN 963-86573-1-6. s. 470.

Tabuľka 2 Štatistiky z sčítania ľudu v roku 1990

Rok	Počet obyvateľov	Obyvatelia		
		so slovenským materinským jazykom	slovenskej národnosti	hovoriaci slovenským jazykom
1960	1065	204	154	-
1970	711	143	101	-
1980	606	9	52	-
1990	528	54	18	7

Zdroj: CHLEBNICKÝ, J. Z minulosti a prítomnosti osady Čanádalbert. In *V službách etnografie – A néprajztudomány szolgálatában*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, Ústav etnografie SAV, 2004. ISBN 963-86573-1-6. s. 470.

Na základe týchto štatistických údajov možno konštatovať, že počet celkového obyvateľstva a tiež počet slovenského obyvateľstva v druhej polovici 20. storočia postupne klesal. Výnimku tvorili 80. roky, kedy sa počet slovenských obyvateľov zvýšil šesťnásobne.

II. svetová vojna a výmena obyvateľstva medzi Maďarskom a Československom, spoločenské a hospodárske zmeny, ako kolektivizácia poľnohospodárstva, industrializácia, urbanizácia radikálne pozmenili jednak národnostnú a jednak konfesijnú štruktúru osady. Najradikálnejšiu zmenu v Čanádalberte zapríčinila výmena obyvateľstva, v rámci ktorej osadu opustilo 1152 osôb, ktoré sa usadili predovšetkým v Diakovciach a v Tešedíkove. Na ich miesta sa prisťahovali maďarské rodiny z Nedeu, Kolárova a Mostovej. Po výmene zostalo bývať v Čanádalberte necelých 700 ľudí, prevažne maďarskej národnosti.

Zakladateľmi obce boli slovenské rodiny evanjelického vierovyznania. Postupne k nim pribúdali obyvatelia iných vierovyznaní a inej národnosti. (tabuľka 3 na s. 25)

V roku 1849 bolo v obci 5 Maďarov – kalvínov. Odvtedy sa ich počet postupne zvyšoval, ale do roku 1947 nikdy neprekročil 5% hranicu obyvateľstva (CHLEBNICKÝ 2004 : 471). Vtedy sa zrealizovala výmena obyvateľstva, v rámci ktorej sa v obci usadilo okolo 140 Maďarov kalvínskeho vierovyznania zo Slovenska. Po slovenských evanjelikoch a maďarských kalvínov sa v Čanádalberte postupne usadzovali aj maďarskí obyvatelia rímskokatolíckeho vierovyznania. Príčinou početnejšieho usadzovania sa rímskokatolíckeho obyvateľstva bola tiež výmena obyvateľstva, po ktorej evanjelická cirkev utrpela ohromné straty.

Tabuľka 3 Konfesionálne pomery v Čanádalberte

Rok	Počet obyv.	Evanjelici	Rímskokat.	Kalvíni	Izraeliti	Gréckokat.	Pravosláv.
1857	853	831	19	2	1	-	-
1892	1029	1007	3	15	3	1	-
1920	1377	1320	29	14	7	5	2
1930	1523	1464	25	15	10	5	4

Zdroj: CHLEBNICKÝ, J. Z minulosti a prítomnosti osady Čanádalbert. In *V službách etnografie – A néprajztudomány szolgálatában*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, Ústav etnografie SAV, 2004. ISBN 963-86573-1-6. s. 470.

Vzhľadom na počet obyvateľov, jazyk, etnickú identitu a kultúrne parametre obyvateľstva obce Čanádalbert pred výmenou obyvateľstva bez pochybností spĺňal podmienky etnickej enklávy. „Etnickú enklávu možno charakterizovať ako etnokultúrne spoločenstvo v inoetnickom obklúčení, ktoré nadobudlo aj vďaka svojej komunikácii a početnosti charakter organizačnej komplexnosti, umožňujúcej transmisii kultúry, schopnosť selektovať a integrovať všetky vonkajšie podnety a vplyvy, prispôsobovať si ich, včleňovať do vlastných vzorov, mechanizmov, prípadne ich tvorivo rozvíjať bez toho, aby sa zmenila podstata“ (ČUKAN 2005 : 122). Násilne prisťahované maďarské kalvínske obyvateľstvo, ako aj vysťahovanie väčšiny slovenského obyvateľstva na územie dnešného Slovenska spôsobili zmenu etnického aj kultúrneho profilu dediny. Kalvínske a postupne aj rímskokatolícke maďarské rodiny získali početnú prevahu nad Slovákami. Dokazujú to aj matričné knihy z evanjelického kostola v Čanádalberte: (tabuľka 4 na s. 26)

Tabuľka 4 Počet pokrstených slovenských evanjelických detí od roku 1940

Rok	Počet pokrstených detí
1940	48
1946	30
1949	7
Od 1959	0

Zdroj: vlastné spracovanie (2010)

5. 2. 1 Rodina a jej štruktúra v Békeško-čanádskej oblasti

Pojem rodina sa vzťahuje na historicky sa meniacu základnú inštitúciu, ktorá zabezpečuje biologickú a kultúrnu reprodukciu spoločnosti (KOLEKTÍV 1990 : 66).

„Rodina ako najužšia príbuzenská skupina sa vymedzuje z okruhu ostatných príbuzných osobitnými vzťahmi svojich členov, ktoré vyplývajú už z biologického a spoločenského poslania rodiny“ (ŠVECOVÁ 1975 : 2 – 3).

Štruktúra rodiny je jedným z ukazovateľov kultúrneho modelu, ktorý spoločstvo zachováva alebo aj života spoločnosti. Rodinu ovplyvňujú najmä prírodné podmienky spojené so socioekonomickými podmienkami. Podľa toho je pre rodinu charakteristický určitý spôsob obživy, zamestnanie členov rodiny, sociálne postavenie členov rodiny a v neposlednom rade vierovyznanie (MOLNÁROVÁ 2005 : 156 – 158).

Békeško-čanádska oblasť bola osídľovaná národnostne (Slováci) a nábožensky (evanjelické augsburské vierovyznanie) homogénnym obyvateľstvom a ich osídlenie malo roľnícky charakter. Okolité slovenské osady boli významne ovplyvnené väčšími poľnohospodárskymi mestami, ako Békešská Čaba. Tento vplyv sa prejavoval v hospodárskej, osvetovej a predovšetkým v kultúrnej oblasti. Pre lokálne spoločstvo bolo charakteristické uzatváranie manželstiev medzi obyvateľmi týchto miest a menších osád, čo oživujúco vplývalo na osady.

Ďalším ovplyvňujúcim faktorom formovania obyvateľstva bola konfesia. Obyvatelia boli evanjelického augsburského vierovyznania. Jazyk a kultúra slovenskej minority nadväzuje na kultúru prisťahovalcov pochádzajúcich z Hontu, Novohradu a Gemera, z čoho vyplýva aj používanie špecifického nárečia.

Významným ukazovateľom života rodiny je jej štruktúra. V tejto oblasti sa vyskytovali prevažne rozšírené rodinné domácnosti (manželský pár s deťmi a starými rodičmi) a v menšom počte nukleárne rodiny (manželský pár s deťmi). Do prvej polovice 20. storočia nebola neobvyklá pomerne vyššia úmrtnosť obyvateľov a takisto novorodencov (DIVIČANOVÁ a kol. 1996).

5. 2. 2 Zárobkové činnosti

Pastierstvo, spojené s poľnohospodárstvom bolo hlavným spôsobom obživy obyvateľov po založení obce Čanádalbert. Obec bola poľnohospodárskou osadou s povinnosťou gazdov pestovať aj tabak. Pre hospodárenie bol charakteristický vznik určitých hospodárskych útvarov – samôt (sálašov). (obrázok 1) Tento spôsob hospodárenia spočiatku podmienil dvojrezidenčné bývanie mužov, neskôr celých rodín. V súvislosti s rozvojom poľnohospodárstva sa stávali sálaše trvalými obydliami pre celé rodiny.

Samostatne hospodáriaci roľníci väčšinou hospodárili iba na vlastných pozemkoch. Pracovné sily sa snažili zabezpečiť z príslušníkov svojej rodiny. Veľkoroľníci si mohli dovoliť najímanie stálych pracovníkov – sluhov (bírešov, komencióšov) na pomoc pri prácach okolo dobytky a taktiež pri poľnohospodárskych prácach na sálašoch. Do poľnohospodárskych prác boli často zapájané aj deti, pre ktoré bola pomoc v rodine samozrejmosťou (MOLNÁROVÁ 2005 : 159 – 161). Starší príslušníci rodiny sa tiež zapájali do finančného zabezpečovania existencie rodiny s predávaním nadbytočných poľnohospodárskych produktov na okolitých jarmokoch.

Obrázok 1 Sálaš v Békeško-čanádskej oblasti

Zdroj: fotoarchív autora (Maďarsko, 2008)

5. 2. 3 Výchova detí a delenie rodičovského majetku

Dôležitý faktor vývinu ďalších generácií predstavuje spôsob výchovy mladej generácie. Väčší počet detí v rodinách potvrdzoval nutnosť zabezpečenia pracovnej sily z vlastných radov. Narodené deti boli do kresťanskej cirkvi prijaté krstom v evanjelickom kostole, kde dostali aj krstné meno. V Čanádalberte deti krstili do ôsmich dní po ich narodení. S krstom sa rodičia ponáhľali zo strachu zo smrti dieťaťa pred pokrstením. Spravidla hneď po krste išla matka sprevádzaná kmotrou a babickou na vádzku. Vádzkou bolo ukončené obdobie šestonedelia, počas ktorého bola žena považovaná za nečistú. Medzi príbuzných bolo dieťa prijaté rodinnou oslavou, usporiadanou po krste a vádzke.

Dieťa od svojho narodenia prostredníctvom vlastnej rodiny i širšieho spoločenstva spoznáva a osvojuje si sociálne a kultúrne normy a hodnoty svojej spoločnosti (PANČUCHOVÁ 2005 : 173), t.j. prebieha proces enkulturácie.

Deti boli v Čanádalberte vychovávané v ťažkých podmienkach, prísne ale s veľkou láskou popri úsilí rodičov stať sa im v živote dobrým príkladom. Detstvo v tradičnom dedinskom prostredí charakterizovalo skoré zapájanie detí do práce, najmä takej, ktorá sa sústreďovala na ich pomoc matke okolo domu a gazdovstva. Deti tak preberali od svojich rodičov určité pracovné návyky už v najútlejšom detstve. Dôležitú úlohu mala pri výchove detí aj stála prítomnosť starých rodičov. Deti, ktorých rodičia pracovali celý rok na samotách, chodili na obdobie školskej dochádzky bývať do dediny, kde sa o nich starali starí rodičia, v prípade iní príbuzní. Napriek tomu, že učenie sa v slovenskom jazyku malo dlhoročné tradície, začiatkom 20. storočia sa deti mohli v škole vzdelávať väčšinou len v maďarskom jazyku. Možnosť učiť sa v materinskom jazyku slovenské deti opäť dostali po skončení II. svetovej vojny.

Potrebnými princípmi vo výchove detí, regulujúcimi ich správanie boli aj v minulosti tresty a odmeny. Deti trestali nielen doma, ale aj v škole a na fare za zlé správanie a za nedostatočnú prípravu na vyučovanie.

Dôležitým princípom v procese výchovy, regulujúcim správanie detí bolo podľa odborníkov aj ich obdarovanie napríklad pri obradových príležitostiach, ako sú narodenie, krst či konfirmácia alebo svadba. Všetky významnejšie spoločenské udalosti, ako napríklad jarmok a trh sprevádzalo skromné obdarovávanie.

Ukončením školskej dochádzky a konfirmáciou sa končilo detstvo. Dievčatá sa pripravovali na sobáš, veď mnohé vstupovali do manželstva v mladom veku. Chlapci

zostávali pracovať doma na gazdovstve, až pokým nenarukovali a následne si nezaložili rodiny.

Delenie majetku v tejto oblasti prebiehalo rôznymi spôsobmi. V obci Čanádalbert sa uskutočňovalo po úmrtí oboch rodičov. Dom dedili len synovia, ale v mnohých prípadoch iba jeden syn, ktorý ostal s rodičmi a ostatných vyplatil. Pôda bola rozdelená medzi všetky deti (DIVIČANOVÁ a kol. 1996).

5. 2. 4 Vyberanie manželského partnera

Pri výbere manželského partnera sa do popredia dostal ako výrazný determinant fakt, že obce boli „spríbuznené“ s okolitými osadami a väčšími poľnohospodárskymi mestami. Pri výbere manželského partnera bola kritériom totožnosť národnosti a vierovyznania s partnerom/partnerkou. V okolí Čanádalberta boli spomínanými „spríbuznenými“ obcami Pitvaroš, Slovenský Komlós, Veľký Bánhedeš, Medeš, Békešská Čaba. Prioritný význam pri vstupe do manželstva malo aj hospodárske hľadisko.

Ženy sa vydávali pomerne mladé, už 15- a 16-ročné, aby zabezpečili pracovnú silu v rodine. Priemerný sobášny vek u mužov bol 20-23 rokov (DIVIČANOVÁ a kol. 1996).

6 DVOJJAZYČNOSŤ, DVOJITÁ IDENTITA SLOVÁKOV V MAĎARSKU A ICH ASIMILÁCIA

„Jazyk je symbolikou, nositeľom systému pojmov, v ktorom sú zakódované všetky ekonomické a spoločenské formy a funkcie, normy a hodnoty“ (ČUKAN 2004b : 347).

Nárečie Slovákov, žijúcich v juhovýchodnej časti Dolnej zeme patrí do južnej skupiny stredoslovenského nárečia. Osadníci síce prichádzali z celého územia dnešného Slovenska, väčšina však bola stredoslovenského pôvodu (KRUPA 1999 : 8). Ich jazyk sa vyvíjal iným smerom ako spisovná slovenčina kvôli izolovanosti a nedostatočným kontaktom so slovenským národom, ich jazykom a kultúrou. „Rozvojový proces slovenského jazyka, ktorý sa začal kodifikáciou jeho spisovnej podoby, a ktorý nepochybne najmä po roku 1918 veľmi hlboko zapôsobil aj na nárečia na súvislom území, sa dolnozemskej nárečí nedotkol. To platí predovšetkým o nárečiach v Maďarsku“ (ŠTOLC 1971 : 77). Túto skutočnosť dokumentujú aj napríklad oslovenia príbuzných v Čanádalberte, v ktorých sú povšimnuteľné vplyvy maďarského jazyka. (tabuľka 5)

Tabuľka 5 Názvy a oslovenia príbuzných v Čanádalberte

	Názvy	Oslovenia
Otec	otec	apo
Matka	matka	mamička
Otcov otec	starý otec	apovka
Otcova matka	stará mama	mamovka
Manželka	manželka	menom
Manžel	manžel	menom
Rodičia manželov	svokor-svokra	apovka-mamovka
Otcov brat, matkin brat	strýko, ujec, ujko	báči
Otcova sestra, matkina sestra	teta, tetka	ándika

Zdroj: vlastné spracovanie (2009)

Pre príslušníkov slovenskej minority je charakteristická jazyková dualita. „Dvojazyčným je každý hovoriaci, ktorý vo svojej každodennej jazykovej praxi používa dva jazyky, a to nezávisle od stupňa ich ovládania“ (LANSTYÁK 2004). Bilingvizmus je prirodzený jav, prispôbovanie sa vo vzájomnej komunikácii minority k majoritnej etnickej skupiny. Značná časť obyvateľstva v skúmanej obci, v Čanádalberte maďarský jazyk ovládala slovom aj písmom. Slovenský jazyk používali pri komunikácii s rodinnými príslušníkmi a obyvateľmi obce a iných okolitých osád. Na vyjadrovanie sa písomným prejavom v slovenskom jazyku mali málokedy príležitosť. Pri písaní v slovenskom jazyku

používali maďarské písmená¹. Absencia národnostného školstva, zriedka sa vyskytujúci alebo žiadny kontakt s jazykom a kultúrou materského národa a malý počet učiteľov z radov slovenskej inteligencie spôsobovali, že ich jazyk existoval iba v podobe nárečia, ktoré bolo plné maďarských výrazov. Po roku 1907, po uzákonení Aponyiho zákonov v školách dominovalo vyučovanie v maďarskom jazyku.

„Uprostred dediny, v blízkosti evanjelického kostola stála cirkevná škola. Túto školu navštevovali i moji starí rodičia, učili sa v nej po slovensky, ale moji rodičia už len čo to sa učili po slovensky. Keď som nastúpila do štátnej základnej školy v roku 1941 už som sa učila po maďarsky, len Biblickú históriu v slovenskej reči. Po vojne sa opäť otvorili brány slovenskej školy. Vyučili nás výpomocní učitelia – študenti“ (žena, nar. 1934, Čanádalbert).

K udržaniu znalosti slovenského jazyka prispieval aj bohoslužobný jazyk v evanjelických komunitách.

V mnohých prípadoch úroveň ovládania slovenského jazyka bola nižšia ako znalosť maďarského jazyka, ktorý ovládali aj slovom aj písmom (PARÍKOVÁ 2001 : 92). Táto skutočnosť nebola pravdivou pre všetkých obyvateľov obce Čanádalbert, kde veľa slovenských rodín, a predovšetkým mladá generácia, ktorá nastúpila do cirkevnej školy pred presídlením, neovládala maďarskú reč vôbec. Svedčia o tom získané poznatky pri skúmaní tejto obce.

Ďalšou charakteristikou pri dvojjazyčnosti, ktorá sa Slovákom v Maďarsku prisudzuje je dvojité etnické identita, ktorá je spôsobená dlhotrvajúcou koexistenciou týchto dvoch národov v jednom štátnom útvare. Je to prelínanie komponentov slovenskej a maďarskej etnickej identity. Slovenčina ako materinská reč bola dostatočným zdôvodnením slovenskej etnickej identifikácie pre dolnozemske Slovákov. Jazyk na hranici dvoch jazykovo odlišných etnických skupín je najzreteľnejším etnodiferenciačným príznakom (ČUKAN 2004b : 348).

S emigráciou na Dolnú zem sa začal proces asimilácie, t.j. vzrastanie emigrantov do väčšinového národa. Základným faktorom, ktoré vplývali na urýchlenie, resp. spomalenie asimilácie Slovákov na Dolnej zemi patrila ich početnosť, geografické a klimatické podmienky, jazyk, vierovyznanie, vzdelanie, rôzne psychologické faktory, ako vzájomná sympatia či antipatia, ale aj medzilokálne vzťahy a zamestnanie obyvateľstva. Časté kontakty s maďarskou majoritou udržiavali iba majetnejší obyvatelia výmenou učňov a tovaríšov, nákupom tovaru, pomáhačovaním mien, uzatváraním manželstiev a pod.

¹ Úroveň ovládania písomného prejavu v slovenčine dokladuje príloha č. 3

(ŠUSTEKOVÁ 2004 : 357), a preto ich asimilácia prebehla rýchlejším tempom. Ľudia strednej vrstvy sa snažili byť organickou súčasťou dedinského spoločenstva, viac si zachovali slovenský jazyk a kultúru, teda svoju slovenskú identitu. Pokiaľ sa prisťahovalci mohli podobne ako vo svojej domovine naďalej venovať poľnohospodárstvu, žiť evanjelický cirkevný život, vykonávať osvetovo-vzdelávaciu činnosť (vydávanie kníh, časopisov, atď.) v slovenskom jazyku a využívať rovnaké alebo aspoň podobné kultúrne vzory ako predtým, proces asimilácie sa mohol spomaliť.

7 BÉKEŠSKO-ČANÁDSKA OBLASŤ PO II. SVETOVEJ VOJNE

Po vzniku Československého štátu niekoľko desiatok zo slovenských občanov z Veľkej nížiny, hlavne z oblasti Békešskej Čaby, Pitvarošu a z okolia sa reemigrovalo na Slovensko prevažne zo sociálnych a politických dôvodov. Mnohí z nich sa v novom prostredí rýchlo vynašli a uplatnili, tiež sa zlepšila ich finančná situácia. Ich zlepšená životná úroveň sa stala častou témou medzi príbuznými, ktorí zostali na území Maďarska.

Od vzniku Antifašistického frontu Slovanov (AFS) v roku 1945 sa slovenské vedenie tejto organizácie zaoberalo myšlienkou repatriácie Slovákov, žijúcich v Maďarsku na materinskú zem. Na jar 1945 sa prvýkrát prejavil nárok na presídlenie Slovákov z Békešsko-čanádskej oblasti, a to medzi obyvateľmi Pitvarošu so silnou slovenskou identitou, prevažne kvôli intenzívnej chudobe. Československá vláda počas prípravných prác na výmenu obyvateľstva rátala v lete 1945 s podporou AFS. Vtedajší predseda AFS, Mihály Francisci, evanjelický kňaz bol 7. júna 1945 oslovený listom od československej vlády, v ktorom stálo: „Vy ste poslaní žiadať sa domov, čím skôr to prejavíte, tým lepšie... Presídlenie sa musí uskutočniť na základe medzištátnej dohody.“ AFS sa reálne postavil na čelo kampane reemigrácie (KRUPA 1995 : 100).

„V roku 1945 sa rozširovali správy v Čanádalberte o výmene obyvateľstva. Občania začali zakladať spolok, kde sa stretávali, prihlasovali na presťahovanie. Každá rodina, ktorá sa rozhodla presťahovať stála sa členom organizácie a dostala preukaz s názvom – Antifašistický front Slovanov v Maďarsku. Neskôršie si zvolili aj predsedu, Ondreja Nemčeka. Jeho posledná cesta viedla do Bratislavy, aby zistil kde sa presídlime, kde bude náš domov. Žiaľ, nedozvedeli sme od neho aké správy priniesol, pretože po príchode domov do rána zomrel“ (žena, nar. 1934, Čanádalbert).

Iniciátorské snahy občanov aj AFS sa objavili v správnom čase pre Benešové Československo, keďže prvý, tzv. Košický vládny program znovuzrodeného československého štátu si stanovil cieľ vytvoriť čistý československý štát (BOBÁK 1982 : 70). Neskôr bola navrhnutá výmena obyvateľstva medzi Maďarmi žijúcimi v Československu a Slováckmi žijúcimi v Maďarsku československou vládou. Nemecká a maďarská minorita bola následne zbavená československého štátneho občianstva. I keď výmena obyvateľstva sa začala, deportácie pokračovali aj do neosídlených oblastí Českosudetska (KRUPA 1995 : 101).

Československé orgány očakávali bezproblémový a rýchly proces presídlenia, keďže išlo o rovnaký počet na presídlenie potenciálnych Slovákov ako Maďarov (450

000). Týmto mala byť vyriešená, v Československu v tej dobe nazývaná „maďarská otázka“ (KRUPA 1999 : 96).

Slovenská časť v AFS sa naplno koncentrovala na proces presídlenia, čo dokazoval aj spoločný týždenník všetkých národnostných členov frontu (Slováci, Srbi, Chorváti a Slovinci). Toto odzrkadlil aj ich kongres v Baji uskutočnený 19. a 20. mája 1946. Na kongrese bolo prítomné vedenie slovenskej časti frontu a podporovali výmenu občanov (KRUPA 1995 : 101).

Dohodu o výmene obyvateľstva po viacerých pokusoch nakoniec podpísali 27. februára 1946. Dohoda je niekoľkými slovenskými výskumníkmi do dnes považovaná za nevyhnutný spôsob riešenia maďarskej strany. „K dohode o výmene pristúpila maďarská strana až pod silným tlakom a zvolila ju ako prevenciu proti možnému transferu celej maďarskej menšiny zo Slovenska“ (ŠUTAJ 1992 : 71).

V zmysle dohody sa Slováci v Maďarsku mohli dobrovoľne zúčastniť presídlenia do Československa, a na základe dohody mohlo Československo vysídliť iba rovnaký počet maďarských občanov a tých občanov, ktorí boli považovaní za vojnových zločincov, ktorých počet nepresiahol 1000. Československá presídlenecká komisia 4. marca 1946 začala svoju činnosť vytvorením šiestnástich úradov v slovenských oblastiach Maďarska. Na náborovú propagandu mali šesť týždňov (KRUPA 1999 : 96).

Nábor začali okamžite, v podstate bez schválenia maďarského parlamentu (14. máj 1946).

„Skoro na jar 1946 pricestovala delegácia zo Slovenska na jeden týždeň na Čanádalberti. Mali presvedčiť ľudí, aby sa prihlásili na výmenu, lebo my patríme na Slovensko, do vlasti našich predkov. Slováci sa tešia na nás. Zo sebou si budeme môcť zobrať všetko, i nehnuteľnosti dostaneme v takej hodnote, v akej sme zanechali. Delegácia sa po týždni vrátila späť na Slovensko, zanechala u ľudí nesmiernu túžbu a netrpezlivosť, mysleli už len na odchod domov zo slovami – Volá nás naša mat' slovenská. Moja stará mat' nás vždy upozornila slovami – Naša Krupovská rodina pochádza z Krupiny! Povedala mi, aby som na to nikdy nezabudla“ (žena, nar. 1934, Čanádalbert).

Od 4. marca do 27. mája sa na presídlenie prihlásilo 90 090 Slovákov. Po pokračovaní náboru do 27. júna evidovali ďalších 7520 občanov. Nakoniec zostavili zoznam s 95 421 menami. V dohode dohodnutý šesťtýždňový nábor v skutočnosti tento čas presiahol. Výsledok neuspokojil ani jednu stranu. Maďari počítali s menším počtom prihlásených na presídlenie, pričom Československo v sklamaní konštatovalo, že počítali s

omnoho väčším počtom prihlásených (450 000), keďže v skutočnosti sa prihlásila len pätina z očakávaného počtu (KRUPA 1999 : 96).

Okrem oficiálnych pracovníkov boli do náborovej propagandy angažovaní aj slovenskí politici, slovenské kultúrne inštitúcie (divadlá, spevácke zbory, ktoré uskutočňovali putovné vystúpenia), aj etnografi a jazykovedci, ktorí vyhľadávali väčšinu slovenských obcí a zozbierané materiály neskôr publikovali. Týmto pri práci propagandy poskytovali vzácne informácie o slovenskej ľudovej kultúre a o vtedajšom stave jazyka (KRUPA 1995 : 102).

Slovenská časť AFS bola aj kontrolným orgánom pre výmenu obyvateľstva. Voči frontu bola už v roku 1945 vytvorená opozícia v Slovenskom Komlóši, ktorá vydávala aj časopis s menom „Slobodný hlas“, ktorého prvé vydanie spájame s dátumom 8. júl 1945, no časopis mal len osem vydaní. Na druhom čabianskom kongrese (27. a 28. júl 1946) bol povšimnuteľný aj druhý tábor, tábor ľudí, ktorí sa presídleniu chceli vyhnúť, keďže na kongrese bolo vyhlásené, že všetci Slováci budú presídlení do Československa bez ohľadu na ich slobodnú vôľu. O rozhodnutí bol poslaný telegram do Paríža československému ministrovi zahraničných vecí Masarykovi, ktorý ho na mierovej konferencii prečítal. Slováci z Békešskej Čaby začiatkom augusta začali protestovať voči rozhodnutiu na kongrese. Rozhodnutie svoje ciele nedosahovalo. Väčšina Slovákov zotrvala pri neopustení svojich domov, pravdepodobne kvôli protipropagande Maďarska (KRUPA 1995 : 102).

Výmena obyvateľstva sa z viacerých dôvodov oneskorila. Prví presídlení v počte 7935 odišli v roku 1946. Patrili medzi nich hlavne bezmajetné rodiny. Hlavná fáza výmeny sa prakticky začala 11. apríla 1947. Ako prví reemigrovali obyvatelia Pitvarošu, s uznaním, že oni boli jedni z iniciátorov (BOBÁK 1982 : 84).

Avšak ani slovenská verejnosť, ani potenciálni reemigranti netušili realitu, ktorá čakala reemigrantov na južných častiach novej vlasti. So skutočnosťou, že sa opäť ocitli v pozícii menšiny, boli konfrontovaní až po príchode do Československa, čiže po presídlení.

„Rôzne správy sa šírili, ale ľudia neverili, že ideme medzi Maďarov“ (žena, nar. 1934, Čanádľbert).

V údajoch o celkovom počte presídlených Slovákov boli menšie diferencie. Napríklad podľa Bobáka (1982 : 84 – 85) medzi rokmi 1946 – 1948 odišlo spolu 59 774 Slovákov, čo je len 62,6% z prihlásených, pričom z Československa do Maďarska presídľili 55 487 Maďarov v tomto období.

8 CESTA DO ČESKOSLOVENSKA

8.1 Príčiny prihlasovania sa

Prvých Slovákov, ktorí akceptovali presídlenie môžeme charakterizovať do dvoch skupín. Menšiu, ale sebavedomejšiu skupinu charakterizovala chuť žiť v slovenskom prostredí („Keď už sme Slováci poďme teda!“) a neistota, čo sa týka budúcnosti Slovákov v maďarskom prostredí. Druhú, väčšiu skupinu motivovali faktory ako:

- bohatší a plnohodnotnejší život,
- lepšie sociálno-hospodárske podmienky,
- väčšie možnosti uplatnenia sa.

Ale je preukázateľné, že faktory krajšieho života v menšej miere ovplyvnili aj prvú skupinu (KRUPA 1995 : 103). Počas náborovej propagandy vznikla ďalšia, agitátormi ovplyvnená skupina, motivovaná strachom. Strach z neskoršieho, náhleho a nečakaného vysídlenia zo strany maďarskej vlády bol rozhodujúcim faktorom.

Pre nížinné oblasti, v ktorých bolo kompaktné spolužitie Slovákov (Békešská Čaba, Slovenský Komlós, atď.) bolo charakteristické národné sebavedomie, ktoré motivačne prispelo k presídleniu týchto Slovákov, čiže patrili do prvej skupiny. Práve z týchto oblastí bolo presídlených najviac Slovákov. V oblastiach, kde žili Slováci sporadicky (Zadunajsko, severné Maďarsko, atď.) bola hlavná motivácia túžba po lepšom živote, čiže hovoríme o druhej skupine (KRUPA 1995 : 103). Hlavný ideologický slogan náborovej propagandy bol: „Mať volá!“. Okolo tohto sloganu boli vytvárané všetky povzbudivé príhovory na presídlenie. V týchto príhovoroch zohrali dôležitú úlohu nevýhody pre Slovákov v Maďarsku, ako napríklad obmedzenia pri používaní materinského jazyka. Tieto príhovory v mnohých ľuďoch prebudili k národnej identite (KRUPA 1999 : 97).

Majetok presídlencov z Čanádalberta znázorňuje nasledujúca tabuľka: (tabuľka 6 na s. 37)

Tabuľka 6 Národnostné údaje ČSPK sídel v oblasti XVI. Komlóšského obvodu; poľnohospodársky nehnuteľný majetok prihlásených obyvateľov na presídlenie

Obvod ČSPK	Podľa sčítania ľudu z roku 1941					Nehnutelný majetok na presídlenie	
	Obyvateľstvo	Slovensky hovoriaci	Slov. mat. jazykom hovoriaci	Slovenskej národnosti	Na presídlenie prihlásení	Celkový (kat. holdov)	Z toho súkromn é vlastníct vo (kat. holdov)
	Počet obyvateľov						
XVI. KOMLÓŠSKY OBVOD							
Slovenský Komlós	10 933	9 162	8 296	722	449	3 452	1 932
Pitvaroš	2 843	2 726	2 576	821	2 570	2 732	1 694
Veľký Bánhedeš	3 743	3 082	2 788	722	2 561	2 147	1 638
Čanádalbert	1 510	1 440	1 371	988	1 330	1 511	1 005
Ambróz	1 008	924	870	252	576	500	205
Ďalších 36 sídel						1 068	545
Komlóšsky obvod spolu					12 975	11 411	7 019

Zdroj: KUGLER, J. *Niektoré súvislosti maďarsko-československej výmeny obyvateľstva v oblasti Dolnej zeme, so zvláštnym zreteľom na spoločenskú presídlených Slovákov*. In: *Národopis Slovákov v Maďarsku* (jubilejné vydanie 1975 – 2000), Budapešť : Maďarská etnografická spoločnosť, 2000. s. 157.

8.2 Cestovanie do novej vlasti

Pár týždňov pred presídlením majetok na odcestovanie čakajúcich rodín bol ohodnotený komisiou, pochádzajúcou zo Slovenska. Na základe toho dostali nehnuteľnosť v novom domove.

„Prostred augusta 1946 pricestovala na Čanádalberti komisia zo Slovenska, ktorá mala za úlohu ohodnotiť nehnuteľnosti. Nám bola pridelená osoba Ing. Ľudo Martinský zo Spišskej Novej Vsi. Spísanú dokumentáciu sme si priniesli na Slovensko“ (žena, nar. 1934, Čanádalbert).

Predtým než skupiny presídlencov definitívne opustili svoju rodnú zem v Maďarsku, usporiadali rozlúčky s najbližšími, ale aj menej blízkymi, napríklad so susedmi. Rozlúčka zahŕňala aj spoločnú návštevu rodinných hrobov v cintoríne (PARÍKOVÁ 2001 : 109).

Spomienky A. Kovácsovej, 76-ročnej reemigrantky na odchod z Čanádalberta a na rozlúčku s príbuznými:

„29. augusta pristal dlhý nákladný vlak, asi 45-50 vagónov na Pitvarošskej stanici. Keď ráno sa nakladalo pristali vo dvore čisto nové vojenské nákladné autá, s nápisom –

UNRA a dvaja vojaci ku každému autu. Vojaci pomáhali nakladať a vykladať do vagónov, spolu s rodinou a príbuznými. Nastala posledná hodina rozlúčiť sa. Babka sa lúčila so synom, Jánom a s jeho rodinou, a môj otec, Štefan sa lúčil s bratom, Jánom a rodinou. Bola to ťažká rozlúčka slovami: Pôjdeme vás navštíviť! Podvečer sa pohol transport zo stanice Pitvaroš do neznáma.“

Spomienky A. Matejdesa, 88-ročného reemigranta z rozlúčky s rodinou a susedmi:

„Na rozlúčku nám vyhrávala dychová hudba. Ťažko sme sa lúčili so susedmi, maďarskou rodinou Kissovou a s rodinou po manželky. Odchod z Pitvarošu bol okolo šiestej.“ (obrázok 2)

Obrázok 2 Pitvarošská stanica

Zdroj: fotoarchív autora (Pitvaroš, 2008)

Krátko pred odchodom vlaku bola uskutočnená kontrola osôb prihlásených na presídlenie. Tak ako splnomocnenci oboch presídľovacích komisií, tak aj predstavitelia obecnej samosprávy boli prítomní pri vykonávaní kontroly (PARÍKOVÁ 2001 : 109).

Cesta na Slovensko z Dolnej zeme trvala zvyčajne dva-tri dni, ale v mnohých prípadoch až päť dní. Transporty zostavovali tak, aby mohla každá rodina cestovať v jednom vagóne, v ktorom zároveň spávali a varili. Podľa majetnosti presídlencov rodiny mali k dispozícii ďalšie vagóny, v ktorých sa dopravovalo poľnohospodárske náradie, remeselnícke potreby, osivo, zariadenie domácnosti a pod. Zvieratá boli väčšinou

umiestnené osobitne, ale charakteristické bolo aj cestovanie spoločne so zvieratami v jednom vagóne.

„Cestovali sme vo vozňoch nákladného vlaku, a v ňom bolo všetko – nábytok, krmivo, slama, my, zvieratá, takže nie veľmi pohodlne. Museli sme však vydržať, keď sme chceli sem prísť“ (žena, nar. 1936, Čanádalbert).

Počas cestovania transporty boli niekoľkokrát aj zastavované. Tieto zastávky boli určené na kŕmenie, napájanie domácich zvierat a na dojenie kráv.

„Posledná zastávka bola na Slovenskom Štúrove, kde nás vysunuli na vedľajšie koľajnice. Každá rodina si kontrolovala či je všetko v poriadku, ...kŕmenie zvieratá, dobytok, napájanie...“ (žena, nar. 1934, Čanádalbert).

V každom transporte bol pre presídlencov zabezpečený odborný zdravotný personál československou a maďarskou presídľovacou komisiou, ktorí sa starali o starších alebo chorých cestujúcich. Reemigrantom prispievali počas cestovania potravinami a inými príspevkami, ktoré boli financované zo zbierok organizovaných zo strany USA (PARÍKOVÁ 2001 : 110).

„Vo dvojici roznášali po rodinách marmeládu v drevených debničkách a salámu, že vraj nám posielali z Ameriky. Boli veľmi dobré“ (žena, nar. 1934, Čanádalbert).

Napriek veľmi drsným podmienkam, cestovanie bolo pre mladšiu generáciu zábavou a príležitosťou získať nové zážitky. To podopierajú aj spomienky A. Gombošovej, 71-ročnej remigrantky z cestovania do Diakoviec:

„Keďže som bola ešte dieťa, tak tá päťdňová cesta na Slovensko nákladným vlakom bola zábavou, ba dokonca hrou. Cestou som videla mnoho nových dedín i miest a to bolo pre mňa všetko nové a zaujímavé. Proste ako sa hovorí – svet bol pre mňa gombičkou!“

8.3 Príchod do Diakoviec

Reemigranti z Čanádalberta boli presídlení do dvoch obcí, prvá polovica mala začať nový život v Tešedíkove, druhá v Diakovciach. (tabuľka 7 na s. 40)

„Na príchod do Diakoviec veselé spomienky nemám. Náš vlak odstavili na železničnej stanici v obci Pered (Tešedíkovo) a odtiaľ nás do Diakoviec odvážali vojenskými nákladnými autami značky UNR. Zlý pocit som mala z toho, že nás presídlencov z Čanádalberti rozdelili na dve polovice, a to jednu časť do Tešedíkova

a druhú do Diakoviec. Tak sa rozdelili aj príbuzní a najmä naše detské priateľstvá“ (žena, nar. 1939, Čanádalbert).

Tabuľka 7 Počet presídlených osôb Čanádalberta a presídlencami prinesených zvierat podľa údajov Maďarskej presídľovacej komisie (MÁK)

Miesto a dátum presídlenia	Číslo vlakov	Počet vagónov	Počet presídlených		Presídlencami prinesené zvieratá				
			rodín	osôb	dobytok	kôň	ošípané	koza, ovca	hydina
Tešedíkovo, 19-27.8.1947	159., 161., 163., 165., 167.	287	140	533	171	22	641	45	5857
Diakovce, 29.8.-10.9.1947	169/I., 169/II., 171., 172., 174., 176., 179.	437	174	581	251	48	997	135	8175
28.10.-5.11.1946*	-	-	-	73	-	-	-	-	-
Spolu	12 vlakov	724	314	1187	422	70	1638	180	14062

*bezmajetní ľudia si zo sebou mohli zobrať len osobné veci

Zdroj: KUGLER, J. A letelepedéstől a kitelepülésig. In *V službách etnografie : A néprajztudomány szolgálatában*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, Ústav etnografie SAV, 2004. ISBN 963-86573-1-6. s. 484 – 499.

Presídlenci dostali po príchode na miesto určenia, alebo ešte predtým po prekročení československých hraníc, tzv. identifikačné karty, ktoré boli neskôr nahradené osobnými preukazmi totožnosti, ktoré boli dôležité dokumenty na udelenie československého štátneho občianstva.

„V Štúrove bola druhá zastávka, tu rozdávali Slováci v debničkách marmeládu a pre každú rodinu reemigrantné karty. Na základe týchto kariet nám bolo vystavené štátne občianstvo“ (muž, nar. 1922, Čanádalbert).

„V Štúrove nám rozdávali modrú kartu, ktorá nám mohla slúžiť na vystavenie štátneho občianstva“ (žena, nar. 1932, Slovenský Komlós).

K príchodu do Diakoviec sa vyjadrila A. Kováčsová, 76-ročná reemigrantka takto:

„Na tretí deň pristal dlhý transport v popoludní na stanici Diakovce (Deáki). (obrázok 3 na s. 41) Žiaľ na stanici nás nikto nečakal, veľmi nás to prekvapilo, lebo nám sľubovali, že nás budú čakať. Po pár minútach pristali veľké vojenské nákladné autá, také isté aké nás odvádzali na stanicu v Maďarsku. Vojaci začali nakladať, najprv nábytok. Ja ako jedenástročná som išla s mamičkou na prvom aute zo zvedavosti. Keď sme vchádzali do dediny ponad cestou bol vytiahnutý plagát s nápisom – Vítame Vás na Slovensku!“

Spomienky z príchodu A. Matejdesa, 88-ročného reemigranta:

„Vo večerných hodinách zastal vlak v stanici Farkasd (Vlčany). Sľubovali nám, že nás budú čakať a ani človečika nebolo na stanici a tak do rána sme čakali na zjavenie... Dvaja vojaci nás odvážali do Deáki (Diakovce). Vítal nás dlhý plagát ponad cestou – Vítame Vás na Slovensku!“

Obrázok 3 Stanica v Diakovciach

Zdroj: fotoarchív autora (Diakovce, 2011)

S podmienkami v novom domove presídlené rodiny neboli vždy spokojné, väčšinou kvôli tomu, že ich pridelený majetok v Diakovciach nebol v rovnováhe s majetkom, ktorý vlastnili v Čanádalberte, čiže dostali dom v horšom stave alebo menej pôdy.

„Veľké sklamanie, priviezli nás do schátralého domu a pohádzali nás do malej komôrky“ (žena, nar. 1932, Slovenský Komláš).

„Aj nám bol pridelený byt... dalo sa v ňom prebývať s malou opravou“ (muž, nar. 1922, Čanádalbert).

Vo viacerých prípadoch sa stalo aj to, že presídlení sa nemohli okamžite po príchode na Slovensko nastahovať do prideleného domu, nakoľko tu ešte boli nevysídlení maďarskí obyvatelia. V mnohých prípadoch museli viac týždňov stráviť v oveľa horších podmienkach, v akých žili predtým. Táto situácia bola pre tie rodiny dočasná, pretože po vysídlení všetky na presídlenie čakajúce rodiny reemigranti dostali nehnuteľnosť, viac-

menej prislúchajúcu k ich majetnosti. Takéto okolnosti nastali z dôvodu nerovnomerného procesu etáp presídľovania jednotlivých slovenských a maďarských rodín.

Práve sa do takejto situácie dostala rodina A. Kovácsovej, 76-ročnej reemigrantky:

„Ocitli sme sa ozaj vo veľmi podlhom, starom dome. Horšie to bolo, že sme nemali pre všetok statok dosť miesta. 33 kusov sme priniesli ošipané a ani hydinu nebolo kde umiestniť, dobytok v šope. Mamka sa rozplakala – oklamali nás, my ideme späť! Po týždni nám prisídľovacia komisia, ktorá sídlila na obecnom úrade pridělila dom Árpáda Nagya. Rodina odchádzala s posledným transportom z Diakoviec. Po dvoch týždňoch sme sa mohli presťahovať do prideleného domu. Celkom nám vyhovoval, všetko sme si vedeli umiestniť, zvlášť zvieratá, hydinu, dobytok, hospodárske stroje“.

Výmena obyvateľstva bola síce pozitívna pre presídlených Slovákov, keď sa vrátili do materského štátu, prestali byť národnostnou menšinou a ako občania Československa slobodne, rovnoprávne mohli používať svoj jazyk. Ale celkovo ich situácia nebola natoľko priaznivá, lebo neboli splnené pôvodné predstavy reemigrantov, ktorí sa túžili vrátiť na Slovensko. Najmarkantnejšie sa prejavilo v skutočnosti, že presídlenci sa opäť ocitli v postavení menšiny, tentoraz však paradoxne na území materského štátu. Relatívne uzatvorené kultúrne homogénne celky Slovákov v Maďarsku sa tak rozpadli (KRUPA 1999 : 102).

„Prišli sme do čisto maďarskej dediny a aj som nevedela ani slovo po maďarsky. Tak isto na tom boli aj moja mama a stará mama“ (žena, nar. 1940, Čanádľbert).

9 ŽIVOTNÉ POMERY V MIKROREGIÓNE DOLNÉ POVAŽIE – MATÚŠOVA ZEM

9.1 Geografické pomery

Dolné Považie – Matúšova zem leží na juhozápadnej časti Slovenskej republiky, na Podunajskej nížine. Jej južná hranica je tvorená Malým Dunajom, ktorý poskytoval okrem iných výborné podmienky na mlynárstvo, západnú hranicu tvoria Malé Karpaty, východnou je Váh, ktorý zohral dôležitú úlohu v živote ľudí, žijúcich pozdĺž rieky a jej severná hranica je tvorená slovensko-maďarskou jazykovou hranicou. Z veľkej časti má jej územie rovinatý charakter, výnimku tvoria severnej a severozápadnej časti, ktoré sú mierne kopcovité. Pre mikroregión sú charakteristické zákruty korýt a močaristé mŕtve ramená Váhu, Malého Dunaja, Dudváhu a Čiernej Vody. Matúšova zem patrí medzi najteplejšie a zároveň najsuchšie oblasti Slovenska s ročným úhrnom zrážok 550-600 mm.

Dolné Považie – Matúšova zem je malá časť Podunajskej nížiny, s rozlohou 473, 75 km². Táto oblasť je zložená z dvadsiatich dvoch obcí, ktorých počet obyvateľov spolu dosahuje číslo 50 979 (GEOGRAFICKÁ 2008 : <<http://www.tesedikovo.sk/node/53>>). Z okresu Šaľa sa sem zaraďujú obce ako Diakovce, Kráľová nad Váhom, Neded, Tešedíkovo, Žihárec. Z okresu Galanta sem patrí viac dedín, a to Čierna Voda, Dolné Saliby, Dolný Chotár, Horné Saliby, Jelka, Košúty, Kráľov Brod, Matúškovo, Mostová, Sládkovičovo, Tomášikovo, Topoľnica, Trstice, Váhovce, Veľká Mača, Veľké Úľany, Vozokany.

Patrí medzi najúrodnejšie územia Slovenskej republiky. Pieskovitá zem mikroregiónu v minulosti zabezpečovala vhodný terén na pestovanie zeleniny, avšak na pestovanie obilia slúžila len do tej miery, aby zabezpečovala nevyhnutné vlastné potreby. Severnejšie sa rozprestierajúce kopce sú vhodné na pestovanie obilia a viniča.

Obec Diakovce sa nachádza v Podunajskej nížine asi 3 km od okresného mesta Šaľa, ktoré patrí do Nitrianskeho VÚC. So Šaľou je spojená dopravnou komunikáciou a železničnou traťou. Diakovce sú charakteristické bohatosťou kultúrneho a prírodného dedičstva, priaznivými klimatickými podmienkami a lokalizačnými predpokladmi rozvoja cestovného ruchu. V blízkosti obce sa nachádzajú geotermálne pramene.

9. 2 Diakovce, nový domov reemigrantov

Okolie rieky Váh bolo obývané od dávnych čias. Rieka často menila svoje koryto a novými ramenami, ktoré vytvárali ostrovčeky smerovala do Dunaja. Pri jednom jej ramene, ktoré neskôr nazvali Mŕtvym ramenom, vznikla osada, z ktorej sa počas dlhých stáročí vyvinula dnešná obec Diakovce.

Prvá písomná zmienka o obci sa nachádza v listine z roku 1002, kde je obec spomínaná ako „Wag“. Kráľ Štefan I. touto listinou daroval opátstvu deväť obcí (statkov) z príležitosti vysvätenia kostola benediktínskeho kláštora Sv. Martina. Prvoradou úlohou sem prichádzajúcich rehoľníkov, popri hospodárení, bolo hlásenie kresťanskej viery. Pravdepodobne na začiatku 11. storočia tunajšie obyvateľstvo vyznávalo ešte prastarú vieru. Výsledkom aktivity rehoľníkov bolo zosilnenie kresťanského spoločenstva. Postavili aj kostol, ktorý bol prvýkrát spomenutý v bule pápeža Pascala I. z roku 1103 (MERVA 2000 : 1).

Podľa záznamu na statku v 12. storočí sa na území Diakoviec nachádzalo šesťdesiat domov, v ktorých bývali rybári, dvorníci a kočiši. Plynutím času počet obyvateľov obce narastal a okolo roku 1220 už bolo potrebné starý kostol rozšíriť a obnoviť. Pravdepodobne behom pár rokov bol postavený kostol v románskom slohu s dvoma vežami a tromi loďami. Kostol sa stal v tej dobe najvýznamnejšou cirkevnou stavbou v okolí. V roku 1228 bol vysvätený nitrianskym biskupom Jakubom (BAŠO 1995 : 5).

V 20. rokoch 13. storočia na majetku v kruhoch obyvateľstva narastala nespokojnosť pre stále sa zvyšujúce nároky. Okolo roku 1226 opátstvo síce dalo menšie úľavy, v nasledujúcom roku sa však začali množiť sťažnosti. V tomto období územie napadli tatárske kmene, ktoré spôsobili značné škody aj na území obce. Obec je najbližšie spomenutá na konci 13. storočia pod menom Deákmonostor, neskôr na začiatku 14. storočia ako statok Diaky na panstve Matúša Čáka. Po smrti Matúša Čáka obec sa znovu stal súčasťou majetku opátstva (MOLNÁR 2008 : <http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/Hataron_tuli_magyarsag/Deaki/pages/010_a_hontalansag.htm>).

Nepokoje na statkoch a násilie sprevádzali celé 15. storočie a pokračovali aj v 16. storočí. Toto nepriaznivé obdobie malo následky aj vo vývoji obyvateľstva. V roku 1557 v obci bolo 44 pôrt², v roku 1588 spomínajú už len 25 a v roku 1606 počet pôrt klesol na

² Nie je jednoznačné, že v tomto období čo znamenala „porta“. Pravdepodobne tak nazvali pozemok nevoľníka. V roku 1609 jedna porta znamenala 4 pozemkov alebo 12 želiarskych domov. V roku 1647 jedna porta zase predstavovala 8 nevoľníckych alebo 16 želiarskych domov.

12. Turecké okupácie na území Uhorska spôsobili migrácie obyvateľstva. Zo strednej časti krajiny hlavne majetnejší ľudia a zemanovia utekali na sever a západ, a našli útulky v okolí Diakoviec. V Diakovciach, ktoré dovtedy boli čisto nevoľníckou dedinou, sa usadilo desať zemianskych rodín. Skupovali pozemky a obsadzovali opustené miesta.

Na začiatku 17. storočia rozdelenie viery hralo dôležitú úlohu, lebo už aj v dedine bolo veľa prívržencov nových vierovyznaní (napr. kalvíni). V roku 1661 v obci žilo okrem 13 zemianskych rodín 481 nevoľníkov a želiarov. V roku 1663 Turci po obsadení Nových Zámkov aj územie obce rozvrátili, zničili a okolité dediny prinútili k daňovej povinnosti. Obyvatelia Diakoviec utiekli. Po niekoľkých rokoch sa hlavnému opátovi Egyedovi Gencsymu podarilo nevoľníctvo nastahovať späť. Opát im sľúbil okrem oslobodeniu od služobných povinností na štyri roky aj slobodnú voľbu viery. Muselo prejsť viac rokov aby sa obyvateľstvo hmotne vysporiadalo. Okrem služobných a robotných povinností museli pre tureckého zemepána platiť dane, ktoré sa neustále zvyšovali (MERVA 2000 : 6 – 8).

Obyvateľstvo si mohlo vydýchnuť iba v roku 1685, kedy vypukli národnooslobodzovacie boje, dôsledku ktorých Turci opustili toto územie. V roku 1700 bol opravený kostol a pravdepodobne aj veže boli vtedy upravené do dnešnej podoby. V časoch Rákócziho národnooslobodzovacích bojov boli v Diakovciach v roku 1704 ubytovaní kuruci.

V 18. storočí spolu s príjmami opátstva vo veľkej miere narástol aj počet obyvateľov. Koncom 18. storočia obec mala okolo 800 obyvateľov. V tomto období sa usadili na konci dediny aj Cigáni .

Tolerančný patent Jozefa II. z roku 1781 dal protestantom voľnosť vo vierovyznaní. V Diakovciach sa kalvíni zorganizovali a v roku 1791 si postavili modlitebňu a školu a neskôr aj vlastný kostol (MERVA 2000 : 9).

V roku 1831 vypukla cholerová epidémia, ktorá z obce v októbri a novembri brala svoje obeť. Obyvatelia opúšťali svoje domovy a emigrovali najmä do Rumunska, do dedín v okolí Lugosu. V prvej polovici 19. storočia v Diakovciach žilo 147 nevoľníckych a 89 želiarskych rodín, približne 1200 obyvateľov.

Po zrušení nevoľníctva sa pomery v dedine len pomaly menili. Bývalé nevoľníctvo si ťažko zvykalo na skutočnosť, že zem na ktorej 800 rokov drelo je jeho. Neskôr sa majetky postupne rozdrobili a tak časom bol chotár rozdelený na menšie parcely (MOLNÁR 2008 : <http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/Hataron_tuli_magyarsag/Deaki/pages/010_a_hontalansag.htm>).

V roku 1867 vypukol veľký požiar, ktorý spôsobil obrovské škody v dedine. V rokoch 1872 – 1875 bol katolícky kostol rozšírený o pseudorománsku časť podľa návrhu Frigyesa Schuleka. V roku 1889 bol obnovený a zväčšený aj kalvínsky kostol. Na konci 19. storočia bola založená mlynská spoločnosť a postavili nový parný mlyn na okolí, ktorý bol v prevádzke do 50. rokov 20. storočia. Neskôr bola odovzdaná aj nová katolícka škola s učiteľskými bytmi a kaplnkou (MERVA 2000 : 11). Sľubný vývoj obce zastavilo vypuknutie I. svetovej vojny v lete 1914. Nová éra v dejinách obce začala keď v januári 1919 Diakovce obsadili československé vojská. Podľa údajov prvého sčítania ľudu v Československu (1921) Diakovce mali 3131 obyvateľov, z toho 96% maďarskej národnosti.

Po uplynutí niekoľkých rokov sa život v dedine vrátil do normálnych koľají. V roku 1928 bola postavená aj nová kalvínska škola s učiteľským bytom. Hospodárska kríza v 30. rokoch 20. storočia postihla aj Diakovce. Nezamestnanosť v mnohých rodinách spôsobila vážne existenčné problémy. Prevažná časť obyvateľstva sa živila poľnohospodárstvom, výnimku tvorilo niekoľko remeselníkov a obchodníkov. Obec sa za takýchto okolností ďalej rozvíjala. Dokončila sa elektrifikácia, v roku 1935 bol postavený aj kultúrny dom (BENDEOVÁ 2009 : 11).

Prijatím Viedenskej dohody v roku 1938 juhozápadnú časť podkarpatskej Rusi, južnú a východnú časť Slovenska, teda i Diakovce pripojili k Maďarsku. Panstvo sa dostalo pod generálne opátstvo. Popri pestovaní dobre vynášajúcej zeleniny, koreninovej papriky, a melónov zaviedli i pestovanie liečivých rastlín. Zriadili mlyny na papriku a závod na destiláciu liečivých rastlín. Mnohí pracovali v Budapešti a narastal záujem mladých o ďalšie štúdium (MOLNÁR 2008 : <http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/Hatar_on_tuli_magyarsag/Deaki/pages/010_a_hontalansag.htm>).

V roku 1941 II. svetová vojna zasiahla aj Maďarsko. V lete 1944 odviekli z dediny židovské rodiny do šalianského geta a odtiaľ do nemeckých lágrov. Židovské spoločenstvo sa tak v obci zaniklo, ich modlitebňa na hlavnej ulici bola natoľko poškodená, že ju museli zbúrať. Dnes ich pamiatku uchováva iba cintorín a v ňom náhrobné kamene s hebrejskými nápismi. Po vojne Maďarsko muselo všetky, v roku 1938 nadobudnuté územia znovu vrátiť a tak Československo bolo opäť spojené.

Cieľom vedenia nového Československa bolo vytvoriť čisto národnostný štát. V záujme toho sa uskutočnila reslovakizácia, zatvorili maďarské školy a v roku 1947 odviezli z dediny 414 osôb do Čiech na nútené práce. Vrátiť sa mohli iba v roku 1949. V zmysle uzavretiu dohody medzi Československom a Maďarskom o výmene

obyvateľstva z Diakoviec presídlili v lete v roku 1947 163 rodín. Do vyprázdnených dvorov prišli noví obyvatelia, 174 rodín z Čanádalberta. Týmto sa zmenilo národnostné aj konfesijné zloženie obyvateľstva, pretože noví obyvatelia mali slovenskú národnosť a boli príslušníkmi evanjelického vierovyznania.

Po prevzatí moci vo februári 1948 sa začalo obdobie novodobých dejín. V roku 1950 bolo založené poľnohospodárske družstvo, majetkom ktorého sa postupne stal celý chotár. Stavali sa družstevné hospodárske dvory. Od roku 1958 má obec ordináciu zo stálou lekárskou službou. Postupom času sa postavilo veľa novostavieb, v roku 1968 aj evanjelický kostol a farnosť. Budovu novej školy odovzdali v roku 1969 (MERVA 2000 : 15).

V 70. rokoch 20. storočia dali do prevádzky chemickú továreň Duslo, ktorá bola postavená medzi Večou a Močenkom. Na vývoj obyvateľstva obce to nemalo dobrý vplyv, mnoho mladých rodín opustilo dedinu a nasťahovali sa do sídliskových bytov továrne. V týchto rokoch sa začalo aj s vybudovaním termálneho kúpaliska, ktoré dodnes láka rekreantov z celého Slovenska.

Po brutálnom potlačení pražskej študentskej revolúcie 17. novembra 1989 vypukla nežná revolúcia, dôsledku ktorej sa aj v Československu uskutočnil pád komunistického režimu. Veľký vplyv na obyvateľstvo malo aj vzniknutie samostatného Slovenska. Napriek veľkým zmenám v politickom živote obyvateľstvo prežívalo časy neistoty, a to hlavne kvôli nezamestnanosti, ktorá prináša so sebou problémy.

I napriek zlej hospodárskej situácii sa v 90. rokoch postavil nový obecný dom a dokončila sa aj plynofikácia obce (MERVA 2000 : 16).

9. 2. 1 Adaptácia a integrácia reemigrantov a ich nové susedské a spoločenské vzťahy

Začlenenie reemigrantov do nového spoločenstva predchádzal komplikovaný proces socializácie, vyžadujúci najmä od jednotlivcov schopnosť vyrovnáť sa so situáciou, ktorá sa stala aktuálnou po výmene obyvateľstva. Zmierenie sa s novou situáciou bolo ťažké pre obidve strany. Priatie odchodu svojich spoluobčanov nebolo pre pôvodné obyvateľstvo ľahké, čo skomplikovalo akceptovanie príchodu nových obyvateľov. Vzniknutá skutočnosť rovnakou mierou zasiahla nielen do každodenného života celého spoločenstva, ale poznamenala aj psychiku jednotlivcov. Popri prejavoch spontánnej solidarnosti, čo viacerí prisídlenci pocítovali ako dôležitý moment uľahčujúci preklenutie počiatočného obdobia po príchode z Maďarska, sa vyskytli aj situácie sprevádzané

napätím, niekedy aj nenávisťou. O tom svedčí aj výpoveď A. Kováčovej, 76-ročnej reemigrantky:

„Ťažko sa zvykalo, pretože sme boli odlišní. Medzi mládežou boli časté bitky, nadávky – Unrák! Traja policajti s obuškami museli často zasahovať, zvlášť na zábavách v kine.“

Roky 1945 – 1948 priniesli do života starousadlého maďarského obyvateľstva južného Slovenska veľa nepríjemných udalostí, ktoré negatívne vplývali na vzájomný vzťah medzi maďarskými obyvateľmi a reemigrantmi. Po II. svetovej vojne sa maďarské obyvateľstvo stalo neplnoprávnou skupinou obyvateľstva. Odobranie ich československého štátneho občianstva, zákaz všetkých typov podpôr pre obyvateľov bez štátneho občianstva, ignorovanie ich v zdravotníckej starostlivosti, konfiškovanie ich poľnohospodárskej pôdy, štatistické zníženie ich počtu procesom reslovakizácie, zatvorenie škôl s vyučovacím jazykom maďarským, deportácie a výmena obyvateľstva viedli k tomu, že maďarské obyvateľstvo v Diakovciach sa s nedôverou a plné predsudkami snažilo prijať presídlencov do spoločenského života.

Skutočnosť, že stupeň ovládania slovenského jazyka pôvodného obyvateľstva bola pomerne nízka, ďalej zhoršila podmienky na adaptáciu a integráciu slovenských presídlencov. Jazyková tolerancia, najmä zo strany majoritného obyvateľstva bola absentujúca, čo bolo ďalším dôvodom napätia medzi dvoma etnikami v obci. Pri takýchto podmienkach bolo vytvorenie dobrých a podobných susedských vzťahov, akých mali v Čanádalberte pre presídlené slovenské obyvateľstvo veľmi náročné, ale nie nerealizovateľné. O tom svedčí aj výpoveď 79-ročnej reemigrantky, M. Bogárovej:

„Na Čanádalberte sme boli ako jedna rodina... I na Slovensku sme sa snažili vychádzať dobre i napriek veľkej nenávisti, bolo treba veľkej tolerancie. Už sme si zvykli na spoločné nažívanie – Slováci s Maďarmi.“

Na základe výskumu v Diakovciach možno konštatovať, že napriek nepriaznivým okolnostiam sa niektorým rodinám podarilo polepšiť vzťah s maďarskými susedmi až na úroveň priateľstva. Dokazuje to aj výpoveď 71-ročnej reemigrantky, A. Gombošovej:

„Aj moji rodičia so susedmi zblížili. Otec ten im rozumel a mama tiež čosi z maďarčiny pochytala a tak sme mali so susedmi veľmi dobré vzťahy. Podvečer sedávali spolu a občas sa aj navštevovali. My deti sme spolu vystrájali a spolu sme sa hrali a spolu pasávali husi. Môj otec sa vždy držal toho, že sused je najbližšia rodina a nezáleží či je to Maďar a či Slovák, len nech je to dobrý človek.“

Príjemné spomienky zo susedských vzťahov má aj A. Grédiová, 74-ročná reemigrantka:

„Naši susedia boli sympatickí a priateľskí. Aj spoločné programy sme mali pri rôznych oslavách za socializmu.“

9. 2. 2 „Boj“ reemigrantov s asimiláciou pri novovzniknutých podmienkach

Problém asimilácie reemigrantov do majoritného maďarského spoločenstva sa paradoxne objavil aj po návrate slovenských rodín do materinského štátu. Väčšina presídlencov na základe príslubov ČSPK očakávala zlepšenie svojho sociálneho postavenia, ale o novom prostredí, teda o Diakovciach, nemali konkrétnu predstavu. Agitačná kampaň neustále hlásala iba návrat medzi svojich. Na to, že sa ocitnú v maďarskom etnickom prostredí neboli psychicky pripravení a cítia sa byť do dnešného dňa oklamaní.

Presídlenie najťažšie znášali tie skupiny reemigrantov, ktoré pochádzali z relatívne homogénnych slovenských sídel (PARÍKOVÁ 2001 : 133). Práve takou lokalitou bol aj Čanádalbert. Presídlenci kritizovali prísluby agitácie, podľa ktorých malo presídlenie ochrániť slovenskú menšinu od úplnej asimilácie.

Jedným faktorom, ktorý ovplyvnil asimiláciu bol bilingvizmus presídlencov. Dvojazyčnosť mal v novom prostredí, z hľadiska adaptácie a integrácie do maďarského prostredia, pozitívne dôsledky, ale na druhej strane bol nevýhodou pri asimilácii. „Znalosť maďarského jazyka u prevažnej väčšiny reemigrantov bola akýmsi „mostom“, ktorý umožnil preklenúť počiatočné ťažkosti vo vzájomnej komunikácii a nadväzovaní sociálnych kontaktov prisťahovaného a starousadlého obyvateľstva “ (PARÍKOVÁ 2001 : 134).

Väčšina maďarského obyvateľstva v Diakovciach sa nevedela dohodnúť po slovensky, a vo vzájomnej komunikácii maďarský jazyk dostával prioritné postavenie. Dokazuje to aj výpoveď A. Grédiovej, 74-ročnej reemigrantky:

„Boli sme veľmi prekvapení, že všetci tunajší obyvatelia rozprávali iba po maďarsky...my sme sa museli prispôsobiť väčšinou im a rozprávať po maďarsky. Sú i takí však, ktorí sa rozprávajú s nami po slovensky, ale málo.“

Vysvetlenie na túto situáciu je skutočnosť, že do príchodu reemigrantov do Diakoviec značná časť tunajšieho obyvateľstva po dlhé obdobie nebola konfrontovaná s potrebou osvojenia si znalosti a používania slovenského jazyka. Nemôže byť

zanedbateľné ani to, že bezprostredne pred príchodom presídlencov Diakovce boli ešte pridelené k horthyovskému Maďarsku. V takomto prostredí, kde vôľa akceptovania a používania slovenského jazyka bola absentujúca, reemigranti sa museli naučiť, alebo si uplatňovať ich existujúcu znalosť maďarského jazyka.

„Aj deti z ulice, hoci chodili do slovenskej školy³, po vyučovaní sa rozprávali len maďarsky. Veľmi som im chcela rozumieť a kamarátiť sa s nimi a tak ako áno ako nie dodnes tomu nemôžem uveriť, ale ja som sa behom mesiaca naučila rozprávať a rozumieť maďarsky“ (žena, nar. 1939, Čanádalbert).

Napriek tomu výsledky výskumu v Diakovciach poukázali na to, že asimilácia reemigrantov do maďarského etnika nie je charakteristická. Mnohí si vybrali manželku alebo manžela slovenskej národnosti, aj ich deti majú slovenskú národnosť.

Dôležitým faktorom zabránenia asimilácie reemigrantov bolo aj ich, od maďarského etnika odlišné vierovyznanie. Evanjelická cirkev mala aj významný podiel v procese integrácie presídlencov. Ich intenzívnejšiemu vplyvu v tejto sfére však bránila spoločensko-politická klíma, najmä od 50. rokov 20. storočia, ktorej cieľom bolo práve obmedzovať vplyvy cirkví na obyvateľstvo.

Kvôli skutočnosti, že Diakovce nemali pred presídlením obyvateľov, hlásiacich sa k evanjelickému vierovyznaniu, nebolo nutné ani postavenie evanjelického kostola. Riešenie pre túto nepriaznivú situáciu našli evanjelickí reemigranti v dočasnom navštevovaní reformovaného kostola, kde sa konali nielen omše, spoločné čítanie Biblie, ale i stretnutia mladých. V roku 1968 bola dokončená aj výstavba evanjelickej farnosti.

„Vlastníctvo liturgickej literatúry v rodinách presídlencov nesúviselo len s ich religióznou príslušnosťou, ale v ich vedomí sa spájalo i s deklarovanou etnickou príslušnosťou“ (PARÍKOVÁ 2001 : 152). To znamená, že existencia slovenského cirkevného života prispievala k neuveriteľnej odolnosti voči všetkým asimilačným tlakom, a umožňovala etnickej skupine prežiť a zachovať si slovenské etnické vedomie aj vo veľmi nepriaznivých podmienkach.

9. 2. 3 Kultúrne a vzdelávacie aktivity reemigrantov v Diakovciach

Skupiny reemigrantov po presídlení medzi majoritnú maďarskú skupinu pociťovali, že nemôžu naplno uplatniť svoje prirodzené jazykové práva, ktoré agitačná kampaň

³ Maďarské školy boli dočasne uzavreté do roku 1948.

výmeny obyvateľstva svojich prísľuboch stavala do popredia a zaručovala. Okrem existencie základných slovenských škôl a budovania knižníc so slovenskou literatúrou presídlenci nepociťovali na základe prísľubov očakávanú podporu a pomoc, najmä zo strany štátnych orgánov (PARÍKOVÁ 2001 : 137). Pri takýchto podmienkach, kedy sa ich pozornosť venovala predovšetkým sociálnej adaptácii a vytvoreniu optimálnych životných podmienok v novom prostredí, kultúrne aktivity sa dostali do pozadia.

Jedinou organizáciou, ktorá pre presídlencov zabezpečovala, aj teraz zabezpečuje kultúrnu činnosť je Miestny orgán Matice Slovenskej, ktorý sa konštituoval po príchode presídlencov. Činnosť Matice Slovenskej reemigranti často hodnotili ako formálnu, lebo ich osvetová činnosť nebola zostavená na základe špecifických potrieb reemigrantov, nenadväzovali na kultúrne tradície, ktoré si presídlenci do Diakoviec priniesli. V kultúrnom živote presídlencov mal dôležitú úlohu aj Cirkevný zbor Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania. Napriek nedostatočnej podpory MO MS, miestni matičiari boli spolu s cirkevným zborom zárukou udržiavania a zachovávanía slovenskosti a hrádzou proti asimilácii väčšinovým maďarským obyvateľstvom.

50. roky pod vplyvom idey nacionalizmu priniesli nepríjemnú situáciu v pôsobení MO MS. Činnosť takýchto orgánov bola na území celého Slovenska obmedzená (LEGISLATÍVA 2006 : <<http://www.culture.gov.sk/ministerstvo/financie/legislatva-a-financovanie-matrice-slovenskej>>). Absencia dostatočnej podpory na upevnenie etnického povedomia a pri organizovaní kultúrnych podujatí charakterizovala aj nasledujúce desaťročia.

Kultúrne aktivity na uchovávanie vlastnej kultúry a etnickej identity reemigrantov urobila ťažkou aj skutočnosť, že presídlenci sa ocitli v podobnej situácii ako v Čanádalberte, kde žili v podmienkach národnostnej menšiny. Situácia sa zmenila vznikom nových pracovných možností v neagrárnych odvetviach, zvyšovaním sa záujmu o vzdelanie, ktoré vyžadovali lepšiu znalosť slovenského jazyka, prinajmenšom na úrovni bežnej komunikácie. Vzájomný vzťah sa postupne medzi dvoma etnikami v obci zlepšoval. Pomalé presadzovanie a akceptovanie slovenského jazyka medzi maďarskými obyvateľmi v Diakovciach pozitívne ovplyvnili aj kultúrny život Slovákov.

Pri šírení a udržiavaní slovenských kultúrnych tradícií preukazovali pasivitu nielen organizácie a rôzne záujmové združenia, ale aj škola v Diakovciach, v ktorej neboli dostatočne pripravené podmienky na slovenskú výučbu, aj napriek skutočnosti, že vyučovanie v maďarskom jazyku bolo zakázané do roku 1948. Jednopošchodová škola, ktorá zabezpečila základné vzdelanie aj pre reemigrantov bola odovzdaná a fungovala od

roku 1911. Obsahovala päť učební, dva učiteľské byty a jeden byt pre správcu. Vyučovanie v slovenskom jazyku v obci bolo na veľmi nízkej úrovni, keďže maďarskí žiaci slovenčinu neovládali vôbec a presídlenci iba slovom. V prvom roku po presídlení sa vyučovania museli zúčastniť slovenské deti spolu s maďarskými. Kvôli neefektívnej výučby v nasledujúcom roku už boli rozdelené. V 50. a na začiatku 60. rokov sa vyučovanie pre slovenské deti uskutočnilo v budove dnešnej Materskej školy. V roku 1969 bola nová škola dokončená, a začali v nej sídliť ZŠ s vyučovacím jazykom maďarským a ZŠ s vyučovacím jazykom slovenským, ktorá dnes nemá právnu subjektivitu, je neplnoorganizovaná. Vyučuje sa v dvoch triedach, v ktorých sú spojené ročníky 1. – 2. a 3. – 4 (BENDEOVÁ 2009 : 3 – 5). Táto nepriaznivá situácia slovenského školstva v obci vo viacerých prípadoch prinúti rodičov na zapísanie svojich detí do okolitých slovenských škôl.

Napriek tomu, že obec sa vyznačovala menšou vitalitou vzájomných kontaktov reemigrantov v rámci kultúrnych podujatí, presídlenci boli, aj do dnešného dňa sú hrdí na svoj slovenský pôvod, a je pre nich charakteristická vedomá snaha o udržiavanie albertských tradícií, najmä v rámci rodiny a širšieho príbuzenstva. Snaha o zachovávanie kultúry a tradícií sa odzrkadľuje napríklad v tradičnej kuchyni pri sviatočných príležitostiach a v piesňovom repertoári, v ktorom sú zbadateľné prvky tradičnej kultúry Békéssko-čanádskej oblasti⁴.

Tento stav stagnácie sa v starostlivosti o kultúrny rozvoj začal meniť v poslednom desaťročí. Dobrým príkladom dnešného živého kultúrneho života presídlencov v Diakovciach boli spomienkové oslavy v roku 2007, ktoré slávnostne pripomínali 60. výročie ich príchodu do starej vlasti, a ktoré usporiadali obec, Miestny odbor Matice Slovenskej a Cirkevný zbor ECAV (SPRÁVA 2007 : <<http://www.matica.sk/index.php?M=169&lang=sk>>). Súčasťou osláv boli slávnostné bohoslužby v miestnom evanjelickom kostole, ktoré popri miestnom farárovi Dušanovi Chovancovi viedol konsenior Dunajsko-nitrianskeho seniorátu, Róbert Mišových a bývalý farár a konsenior, 84-ročný nestor evanjelických farárov na Slovensku, Dušan Albíni, ktorý v Diakovciach pôsobil vyše tridsať rokov. Hlavný program a stretnutie viac ako dvesto účastníkov sa potom uskutočnilo v réžii matičiarov pod vedením predsedníčky MO MS Márie Urbanovej v kultúrnom dome (JANČOVIČ 2011 : <<http://www.luno.hu/content/view/5739/56/>>).

⁴ Vid'. príloha č. 7, ktorá obsahuje spev Š. Paula a manželky M. Paulovej (reemigranti z Čanádalberta), nahratý na začiatku 80. rokov

Ďalším príkladom kultúrnych aktivít a upevnenia slovenských tradícií v obci bola Výstava tradičnej kultúry presídlencov v Klube dôchodcov, usporiadaná v apríli v roku 2011⁵.

Obrázok 4 Výstava tradičnej kultúry

Zdroj: fotoarchív autora (Diakovce, 2011)

9. 2. 4 Obyčaje presídlencov v novom prostredí

Každá skupina Slovákov si priniesla po presídlení vlastné, lokálnou tradíciou poznamenané prvky ľudovej kultúry, medzi ktoré patrili aj obyčaje.

Slováci v Čanádalberte v dôsledku ich skupinovej izolácie ako enkláva mali izolované aj tradície. Pred presídlením poznali iba vlastnú ľudovú kultúru, ktorá po výmene obyvateľstva bola vo veľkej miere ovplyvnená inými prvkami kultúry. Reemigranti v Diakovciach sa dostali do priameho kontaktu s nositeľmi inej ľudovej kultúry, teda s maďarským etnikom.

Presídlenci žili s maďarským obyvateľstvom, najmä v počiatočnom období, väčšinou vo vyhrotených a napätých pomeroch, až natoľko, že sa nechceli oboznámiť ani s lokálnymi tradíciami. Snažili sa uchovávať svoje obyčaje aj pri novovzniknutých podmienkach, no niekedy to bolo veľmi ťažké. Niektoré kalendárne obyčaje s výmenou obyvateľstva zanikli. Takou obyčajou bolo chodenie skupiny detí z domu do domu

⁵ Vid'. Príloha č. 6

a spievanie pod oknami v čase Vianoc, a to kvôli tomu, lebo rodiny reemigrantov boli rozdelené. Vo viacerých prípadoch jedna časť ostala v Čanádalberte, a druhá dostala možnosť začať svoj nový život v Tešedíkove.

„Dostali sme sa do neznámeho prostredia medzi neznámymi ľuďmi, a tak sa aj naše tradície pominuli“ (žena, nar. 1934, Čanádalbert).

Medzi najvýznamnejšie obyčaje, ktoré sa zachovali aj po presídlení patrí predovšetkým preobliekanie do masiek na zabíjačkách.

Obdobie zabíjačiek alebo zakáľáčiek sa začínalo na Ondreja a pokračovalo cez celú zimu. Pred Vianocami zabili najviac bravov a rozšírené boli aj zabíjačky na Pavla. V Čanádskej oblasti (Čanádalbert, Pitvaroš, Slovenský Komlôš, Veľký Bánhedeš) sa preoblekli do šiat a masiek na cigánsky spôsob, volali ich cigánky. Preoblečení boli najmä susedia alebo príbuzní (KRUPA 1999 : 68).

V Čanádalberte, a po presídlení aj v Diakovciach, sa chodieval za cigánky manželský pár (báťa Cigán, ňaña Cigánka). Manželský pár po príprave klobásy ticho vstúpil do domu, v pitvore pred dverami do izby zastali a zaspievali. Potom vošli do izby, tam si robili žarty z večerajúcich, a hravo od nich žiadali, aby sa predstavili, kto sú. Hra sa skončila po odhalení cigániek. Po skončení v dobrej nálade diskutovali o krásnej žartovnej hre (muž, nar. 1964, Šaľa).

Reemigranti v Diakovciach si ponechali aj tradičnú pracovnú obyčaj lúpanie kukurice, ktoré bolo významným hlavne v tých lokalitách Dolnej zeme, kde pestovali kukuricu vo veľkom. Takou oblasťou bol aj Čanádalbert. Lúpanie kukurice (bielačka) slúžilo na spoločnú zábavu mladých i starších. Keď už nalámali dosť kukurice, najčastejšie v sobotu usporiadali bielačku (KRUPA 1999 : 67).

Podľa výskumov v Diakovciach sa na krátky čas (1 až 2 roky) zanechali aj priadky (priatke). Priadky boli hlavne takou obyčajou, ktorá zabezpečovala spoločnú zábavu, zoznamovanie sa mladých.

Napriek počiatočným konfliktom sa situácia medzi slovenskými a maďarskými obyvateľmi v Diakovciach začala uvoľňovať, a začínal sa proces vzájomnej kultúrnej výmeny. Dochádzalo aj k početným miešaným manželstvám medzi mladými Slovákmi a Maďarmi, čo tiež poukazuje na postupné uvoľňovanie vzájomných psychických zábran a negatívnych postojov. Existencia miešaných manželstiev prirodzene viedla aj k miešaniu tradícií oboch národov v takýchto rodinách.

Kvôli tomu, že veľká časť obyčají bola pred presídlením spojená s aktívnou účasťou celej komunity a pod vplyvom rôznych politických a hospodárskych okolností,

ako kolektivizácia poľnohospodárstva, odchod mladej generácie za prácou a pod., veľká časť krásnej tradičnej kultúry reemigrantov zanikla, alebo ostala len neúplne zachovaná v pamäti.

9. 2. 5 Zárobkové činnosti

Šaliansky okres pred II. svetovou vojnou mal jednoznačne poľnohospodársky charakter. Po prevzatí moci v roku 1948 sa objavili snahy o industrializáciu južného Slovenska, lebo samotné poľnohospodárstvo už nebolo schopné naďalej živiť obyvateľstvo. Jedným z dôvodov bolo aj urýchlenie vytvorenia jednotného československého štátu.

Napriek týmto snahám na začiatku 50. rokov počet pracovníkov v priemysle nebol významný, aj reemigranti v Diakovciach sa po presídlení snažili pokračovať v tradičnom spôsobe zárobkovej činnosti, a uplatňovať svoje poľnohospodárske vedomosti na nových pozemkoch. V priemysle pracoval iba 12,5% pracujúcich. Z celkového počtu zamestnaného obyvateľstva 7 123 ľudí, t.j. 41% ešte stále pracovalo v poľnohospodárstve. (tabuľka 8)

Tabuľka 8 Počet zamestnaných v okrese Šaľa v rokoch 1950-1955

Celkový počet pracujúcich	17 421
z toho ženy	5 871
Pracujúci v:	
-priemysle	2 168
-stavebníctve	1 384
-poľnohospodárstve	7 123
-lesníctve	4 264
-doprave + na pošte	519
-obchodníctve	956
-inej sfére	1 367

Zdroj: PUKKAI, L. *Mátyusföld I. : A Galántai járás társadalmi és gazdasági változásai 1945 – 2000*. Dunajská Streda : Lilium Aurum, 2002. 191 s.

Väčšina presídlencov pracovala v poľnohospodárskej sfére, napriek tomu sa už od začiatku objavili rozdiely. Kým na území Maďarska ako samostatne hospodáriaci roľníci hospodárili na vlastných pozemkoch, na rozsiahlych plochách sálašových usadlostí, v Československu na rozparcelovaných poliach a neskôr na poliach, kvôli kolektivizácii

patriacich štátu. Prvá etapa kolektivizácie poľnohospodárstva trvala od roku 1949 do roku 1959, čiže začala po dvoch rokoch po presídlení.

Rozdielne boli aj podmienky hospodárskeho života presídlencov v Maďarsku a v Československu. Zatiaľ, čo v izolovanom prostredí v Maďarsku sa stretávame s tradičným spôsobom hospodárenia, v Československu prostredníctvom industrializácie a modernizácie spoločnosti dochádza k novým podmienkam spôsobu obživy.

Dôsledkom modernizácie bol vznik Jednotného roľníckeho družstva (JRD) v Diakovciach v roku 1950 na cca. 200 hektároch. Podľa Výpisu (2009 : <<http://www.orsr.sk/vypis.asp?ID=271&SID=9&P=1>>): „predmetom činnosti družstva bolo podnikanie v poľnohospodárskej prvovýrobe, vrátane predaja nespracovaných poľnohospodárskych výrobkov na účely spracovania a ďalšieho predaja, zabezpečenie hospodárskych a sociálnych potrieb svojich členov podľa zásad schválených členskou schôdzou alebo predstavenstvom, najmä závodné stravovanie a zabezpečenie tovaru osobnej spotreby pre členov JRD.“ Drobní roľníci v takejto družstevnej sústave mali možnosť získavať skúsenosti, a učiť sa ako organizovať poľnohospodársku veľkovýrobu.

Jeho členmi sa stali medzi prvými slovenskí obyvatelia Diakoviec, presídlení z Maďarska, nakoľko oni boli ochotní zbaviť sa v chotári ležiacich pôd. V tomto období slovenskí občania boli zvýhodnení pri udeľovaní pracovných funkcií, z nich sa stali riaditelia družstva a obecných úradov.

Kvôli rozhodnutiu vyššej moci v tomto období bola veľká časť chotára pričlenená k susedným družstvám. Diakovčania boli nútení hospodáriť na zvyšku chotára, ktorý naďalej patril k družstvu, v počiatku nepriaznivými výsledkami. Situácia sa zlepšila po udomácnení sa nových výrobných vetiev, ako napríklad pestovanie viniča, najmä cibule, čo vo veľkej miere prispievalo k rozšíreniu družstevného majetku. Socialistické družstevné hospodárenie, finančne podporované štátom, fungovalo až do konca socializmu (MOLNÁR 2008 : <http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/Hataron_tuli_magyarsag/Deaki/pages/010_a_hontalansag.htm>).

60. roky priniesli vo výbere zamestnania diakovčanov, vrátane presídlencov značné zmeny. Počet zamestnaných v poľnohospodárstve klesol v porovnaní s predchádzajúcim obdobím, teda sa už odzrkadľovali snahy vyššej moci o industrializáciu južného Slovenska. Pomer pracujúcich v priemysle a v stavebníctve v roku 1961 spolu dosiahol 31,2%, a do roku 1967 už 41,6% z celkového počtu zamestnaných pracoval v týchto sférach. (tabuľka 9 na s. 57)

Tabuľka 9 Počet pracujúcich v okrese Galanta⁶ v rokoch 1961 – 1967

	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967
Počet pracujúcich	33 901	35 519	36 522	37 618	39 233	40 946	42 430
Pracujúci v:							
-priemysle	6 519	8 044	9 903	9 596	11 807	13 200	13 665
-stavebníctve	4 058	4 096	3 227	3 254	3 648	3 862	4 006
-poľnohospodárstve	4 958	4 891	4 796	4 892	4 486	4 659	4 192
-doprave	795	860	877	1 593	1 541	1 527	1 518
-obchodníctve	1 811	1 844	1 905	2 090	2 144	2 215	2 276
-službách	550	693	683	687	655	741	78
-zdravotníctve	751	768	809	851	893	1 011	1 128
-školsťve a kultúre	1 711	1 803	2 407	2 346	2 169	2 346	2 173
-JRD	11 840	10 480	10 253	10 253	9 821	9 821	10 481

Zdroj: PUKKAI, L. *Mátyusföld I. : A Galántai járás társadalmi és gazdasági változásai 1945 – 2000*. Dunajská Streda : Lilium Aurum, 2002. 191 s.

Kvôli slabých ekonomických výsledkov družstiev poľnohospodárstvo stratilo celú jednu prirodzenú generáciu roľníkov, pretože táto nepriaznivá situácia v poľnohospodárstve viedla rodičov k snahe umiestňovať deti do neroľníckych zamestnaní. Zmenil sa tradičný hodnotový svet presídlencov, čo sa prejavilo v evidentnej strate záujmu o pôdu. Už nebola pre reemigrantov charakteristická práca v poľnohospodárstve. Popri tomto tradičnom spôsobe zárobkovej činnosti si na chlieb mnohí zarábali aj v priemysle, najmä v závodoch v Šalianskom a Galantskom obvode. (tabuľka 10 a tabuľka 11 na s. 58)

Tabuľka 10 Závody v Šalianskom obvode do roku 1967

Závod	Sídlo závodu	Počet pracujúcich
Duslo	Šaľa	4 318
Hydrostav	Šaľa	930
Armalaton	Šaľa	25
Pozemné stavby	Šaľa	142
Tehelňa	Šaľa	31
Západoslóvenský kameňolom	Šaľa	15
	Neded	8
Vodohospodárske stavby	Šaľa	356
Prefabrikované prvky	Šaľa	52
Združenie povodia Váhu	Šaľa	185
Krajské centrum vodoinštalácie a kanalizácie	Šaľa	63

Zdroj: PUKKAI, L. *Mátyusföld I. : A Galántai járás társadalmi és gazdasági változásai 1945 – 2000*. Dunajská Streda : Lilium Aurum, 2002. 191 s.

⁶ Diakovce od roku 1960 patrili do okresu Galanta, nakoľko Šalianský okres bol zrušený až do roku 1996. Do Galantského okresu patrili Galantský, Šalianský, Seredský obvod a obvod Sládkovičovo.

Tabuľka 11 Závody v Galantskom obvode do roku 1967

Závod	Sídlo závodu	Počet pracujúcich
TOS	Galanta	590
Pozemné stavby	Galanta	257
Západoslovenské nábytkárske závody	Galanta	686
Gumožina	Galanta	76
Strojová a traktorová stanica	Galanta	244
Oprava poľnohospodárskych strojov	Galanta	1998
Poľnohospodárske výkupné a zásobovacie stredisko	Galanta	527
Výkup odpadového materiálu	Galanta	69
Západoslovenské hydinárske závody	Galanta	121
Západoslovenské mliekarne	Galanta	69
Potraviny – potravinárska sieť	Galanta	289
Zelenina – výkup ovocia a zeleniny	Galanta	111
Včela – Závod na spracovanie medu (MEDOS)	Galanta	48
Jednota – spotrebné družstvo	celý obvod	1 285
Slovodev	Galanta	176
Okresný stavebný podnik	Galanta	1 402
Komunálne služby	Galantský okres	657
Západoslovenský uhoľné sklady		119
Reštaurácie a jedálne	Galanta	251
ČSAD	Galantský okres	819
Československá autobusová opraváreň	Horné Saliby	36
Okresná správa ciest	Galanta	126
Okresný priemyselný podnik	Galanta	661

Zdroj: PUKKAI, L. *Mátyusföld I. : A Galántai járás társadalmi és gazdasági változásai 1945 – 2000*. Dunajská Streda : Lilium Aurum, 2002. 191 s.

Aj po roku 1968 vznikli nové poľnohospodárske a priemyselné inštitúcie, ktoré zabezpečili podmienky na prácu v okolí. V roku 1975 vznikla Trikota v Šali, ktorá fungovala s 850, najmä ženskými pracovníkmi. S modernizáciou okresných poľnohospodárskych závod sa zaoberal Agrostav, ktorý bol vtedy významným podnikom v obvode.

Tabuľka 12 Údaje o zamestnanosti ekonomicky aktívneho obyvateľstva podľa sektorov národného hospodárstva

	Muži	Ženy	Spolu	V %				Pomer žien v %
				Muži	Ženy	Spolu		
						1980	1991	
Poľnohospodárstvo a lesníctvo	8 258	4 048	12 306	21,0	12,9	20,8	17,5	32,9
Priemysel	11 901	9 467	21 368	30,5	30,0	31,7	30,3	44,3
Stavebníctvo	8 109	1 250	9 359	20,8	4,0	15,9	13,3	13,4
Doprava, pošta	2 646	1 251	6 826	6,8	4,0	5,3	5,5	32,1
Obchodníctvo	2 070	4 756	6 826	5,3	15,2	8,8	9,7	69,7
Sociálna práca (zdravotníctvo, školsťvo)	1 583	6 736	8 319	4,1	21,5	9,1	11,8	81,0
Iné sféry	4 479	3 877	8 356	11,5	12,4	8,4	11,9	46,4
Spolu	39 046	31 385	73 360	100,0	100,0	100,0	100,0	45,7

Zdroj: PUKKAI, L. *Mátyusföld I. : A Galántai járás társadalmi és gazdasági változásai 1945 – 2000*. Dunajská Streda : Lilium Aurum, 2002. 191 s.

Na základe údajov z tabuľky 12 môžeme konštatovať, že sa okres Galanta z ekonomického hľadiska dostal na úroveň vyspelejších regiónov v štáte. Počet pracujúcich v poľnohospodárstve a lesníctve klesol na 12 306, kým v priemysle (spolu so stavebníctvom) pracoval 43,6% ekonomicky aktívneho obyvateľstva, t.j. 30 727 ľudí. Tieto zmeny ovplyvnili ekonomickú aj sociálnu situáciu obyvateľstva, žijúceho na tomto území. Pozitívne zmenili životné podmienky juhoslovenských rodín, vrátane rodín presídlencov.

Veľkosť poľnohospodárskeho družstva v Diakovciach koncom 80. rokov zobrazuje nasledovná tabuľka: (tabuľka 13)

Tabuľka 13 Údaje o poľnohospodárskom družstve v Diakovciach v roku 1989

Poľnohospodárske územie (ha)	Rožný dobytok (ks)	Ošípané (ks)	Počet zamestnaných
1 526	1 439	3 717	316

Zdroj: PUKKAI, L. *Mátyusföld I. : A Galántai járás társadalmi és gazdasági változásai 1945 – 2000*. Dunajská Streda : Lilium Aurum, 2002. 191 s.

Na základe rozhodnutia Fondu národného majetku boli v rokoch 1995 – 1997 niektoré závody v okrese privatizované.

Dôsledku Transformačného zákona (42/1992 Zb. Zákon o úprave majetkových vzťahov a vyporiadaní majetkových nárokov v družstvách) rozpadlo veľa poľnohospodárskych družstiev, družstvo v Diakovciach v spočiatku odolalo zmenám a neskôr sa pretransformovalo na spoločnosť s ručením obmedzením. Agrostav bol tiež likvidovaný.

V 90. rokoch 20. storočia pomer nezamestnaných v okrese Šaľa, podľa ukazovateľov zamestnanosti, bol vyšší ako priemer v Slovenskej republike. V roku 1997 počet nezamestnaných v okrese bol 4 382 (16,6%), ich pomer na rok 2000 dosiahol 22,03%. (tabuľka 14)

Tabuľka 14 Vývoj nezamestnanosti v Diakovciach v rokoch 1997 – 2000

	1997	1998	1999	2000
Počet ekonomicky aktívneho obyvateľstva	981	981	984	974
Nezamestnaných	210	259	301	278
V %	21,41	26,40	30,59	28,54

Zdroj: PUKKAI, L. *Mátyusföld I. : A Galántai járás társadalmi és gazdasági változásai 1945 – 2000*. Dunajská Streda : Lilium Aurum, 2002. 191 s.

9. 2. 6 Udržiavanie kontaktov s príbuznými na území Maďarska

V mnohých prípadoch sa z rôznych príčin presídliť do Diakoviec rozhodla len časť široko rozvetvených rodín. Narušenie sa rodinných a príbuzenských väzieb kvôli presídleniu bolestne dotýkalo i reemigrantov, i časť rodiny, ktorá ostala na území Maďarska. Napriek dobrovoľnému rozhodnutiu o odchode väčšina presídlencov, dôsledku opustenia rodnej zemi, prerušenia kontaktov s príbuznými, odlišnosti prírodných, geografických a profesijných podmienok prežívala kultúrny šok, ktorý mohli zmierniť iba s častým udržiavaním kontaktov s príbuznými v Čanádalberte.

Pri udržiavaní kontaktov presídlencov na Slovensko s nepresídlenými Slovákmi v Maďarsku sa vychádzalo najmä z iniciatívy najstarších žijúcich generácií, ktoré boli citovo naviazané na predchádzajúci spôsob života a nepresídlených príbuzných. Následne generácie ich detí, ktoré už vyrastali v nových podmienkach, tieto kontakty značne obmedzili. Jedným z dôvodov bolo, že ich priame príbuzenstvo v Maďarsku postupne vymieralo.

„Za tých 60 rokov sme sa navštevovali pokiaľ nás rodinné puto viazalo“ (žena, nar. 1934, Čanádalbert).

Najčastejšou formou udržiavania kontaktov bolo vzájomné dopisovanie⁷, a to najmä pri príležitosti rodinných udalostí (svadby, pohreby) a na sviatky (Veľká noc, Vianoce). Zriedkavejšími boli osobné návštevy, ktoré sa uskutočňovali nie len kvôli

⁷ Vid'. Príloha č. 3

rodinným dôvodom (zúčastnenie sa na svadbe, pohrebe), ale aj kvôli rôznym udalostiam, týkajúcich sa rodnej zemi, napríklad 150. výročie založenia Čanádalberta, posvätenie kostolnej veže na evanjelickom kostole v Békésskej Čabe po rekonštruovaní.

ZÁVER

Práca podáva komplexný obraz života reemigranta a jeho predkov od začiatku 18. storočia do 90. rokov 20. storočia. Obsahuje príčiny odchodu skupiny Slovákov z pôvodného domova, zo severných častí bývalého Uhorska do blahodarnosť sľubujúcej Békeško-čanádskej oblasti. Práca popisuje obdobie feudalizmu, obdobie neznesiteľnej politickej a hospodárskej situácie na území dnešného Slovenska, ktoré negatívne vplývalo na stále zhoršujúce sa sociálne pomery obyvateľstva oblasti.

Práca sa vo vyššej miere sústreďuje na presídlenie Slovákov, t.j. na ich reemigráciu, ktorá sa vyznačovala silnejšími politickými vplyvmi, ktoré spočívali v agitačných metódach Československého štátu v kooperácii s Maďarskom, vzbudzujúce túžbu slovenskej minority v Maďarsku po návrate. Spracovanie adaptačných a integračných schopností reemigrantov do nového prostredia, a ich radikálne zmenených životov počas polstoročia je najvýznamnejším prínosom práce.

Môžem konštatovať, že reemigrácia vplývala na slovenské rodiny, presídlených z Čanádalberta v značnej miere. V prvom rade kvôli radikálnej zmene prostredia – kým v Maďarsku boli považovaní za oficiálnu menšinu, na Slovensku sa tou menšinou aj cítili byť. V druhom rade kvôli rozvráteniu rodín, ktoré bolo spôsobené jednak opustením rodinných príslušníkov, ktorí sa nezúčastnili presídlenia, a jednak, v mnohých prípadoch, presídlením členov rodín do dvoch obcí Matúšovej zeme, Diakoviec a Tešedíkova.

Z dôvodov, že presídlení Slováci opäť nadobudli svoju vlasť, skončila sa ich menšinová pozícia a ako občania Československa mohli slobodne, rovnoprávne používať svoj jazyk bola výmena obyvateľstva pozitívna. Celkovo ich situácia však nebola natoľko priaznivá. Mnoho rodín sa stalo „obeťou“ nedostatočnej kompenzácie majetku, v porovnaní s ich majetkom pred reemigráciou, a ich integráciu do majoritného maďarského spoločenstva v Diakovciach sťažovala nízka vedomosť slovenského jazyka väčšiny, t.j. maďarského obyvateľstva.

Zmeny nastali aj v susedských vzťahoch presídlencov v Diakovciach. Starousadlí obyvatelia Diakoviec sa ťažko zmierili so situáciou, že na miesto ich bývalých susedov a kamarátov prišli cudzí ľudia. Pri takýchto podmienkach bolo vytváranie dobrých susedských vzťahov pre Slovákov veľmi náročné.

Kultúrne aktivity reemigrantov sa v počiatočnom období dostávali do pozadia. Činnosť Miestneho odboru Matice slovenskej, ktorý vznikol po príchode reemigrantov bola nevyhovujúca a symbolická, a v 50. rokoch aj obmedzená štátom. V kultúrnom živote

mal dôležitú úlohu aj Cirkevný zbor Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania. Oživenie tradičnej kultúry presídlencov sa v dnešnej dobe stáva čoraz populárnejším v kruhu ľudí, ktorí výmenu obyvateľstva zažili na vlastnej koži.

V práci sa mi podarilo zosumarizovať aj informácie o zárobkových činnostiach reemigrantov, ktorí sa po niekoľkých rokoch od návratu ocitli v industrializovanej spoločnosti. Ich značná časť vystriedala svoju tradičnú pracovnú činnosť v poľnohospodárstve za prácu v priemysle. Nakoľko sa obec nachádza v blízkosti miest Šaľa a Galanta, neustále pribúdali nové možnosti pracovania v rôznych priemyselných závodoch.

Na záver, ale nie v poslednom rade sa mi podarilo dopracovať aj k súhrnu informácií o udržiavaní kontaktov medzi rozdelenými príbuznými. V počiatočnom období boli návštevy obmedzené a nerealizovateľné. Najčastejšou formou udržiavania kontaktov bolo vzájomné dopisovanie.

Dôsledku spracovania adaptačných, integračných schopností, zárobkových činností, kultúrnych a vzdelávacích aktivít, foriem udržiavania kontaktov a informácií o nových susedských vzťahoch reemigrantov počas polstoročia sa mi podarilo splniť stanovený cieľ o zistení a skúmaní zmien, ktoré sa vyskytli v období od návratu do konca 90. rokov 20. storočia.

Keďže práca je súhrnom zozbieraných informácií o reemigrantoch z Čanádalberta, a komplexne zachytí problematiku migrácií na Dolnú zem, problematiku reemigrácie a vytvárania nového života v Diakovciach, v porovnaní s predchádzajúcimi podmienkami v starom domove, druhý, v úvodnej časti diplomovej práce stanovený hlavný cieľ je tiež splnený.

Z práce vyplýva, že mnoho presídlencov sa len ťažko zmierilo so situáciou po presídlení. Je možné konštatovať, že keby už aj v čase presídlenia boli minoritné skupiny považované za príspevok kultúrneho bohatstva pre dané štáty, nemuselo byť desaťtisíce životov rozvrátených.

Vďaka dosiahnutiu všetkých stanovených cieľov mi práca pomohla priblížiť sa k najdôležitejším udalostiam v histórii mojich predkov.

LITERATÚRA A PRAMENE

- ANDRUŠKA, P. *Dolnozemské podoby slovenskej kultúry*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2007. 292 s. ISBN 978-80-8094-111-6.
- BALLEKOVÁ, K. Obraznosť jazyka v menšinovom spoločenstve na jazykových ostrovoch v Maďarsku (frazologické čriepky). In *Kontexty identity*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2010. ISBN 978-963-88583-0-6. s. 216 – 223.
- BAŠO, M. – ŠTRIBÁNYI, J. *Diakovce : Kostol Panny Márie*. Komárno : Komárňanské tlačiarne a vydavateľstvo s. r. o., 1995. 16 s. ISBN 80-88804-13-2.
- BENDEOVÁ, G. *Iskolánk 60 éve*. Galanta : b.m., 2009. 36 s.
- Békés megye* [online]. 2008. [cit. 2010.12.14]. Dostupné na internete: <http://hu.wikipedia.org/wiki/B%C3%A9k%C3%A9s_megye>
- BENŤUŠKOVÁ, Z. Spoločenské kontakty medzi obyvateľmi mesta a sálašov v Sarvaši. In *275 rokov v Sarvaši : Sympózium o Slovákoch v Maďarsku*. Békešská Čaba : Slovenský výskumný ústav, 2001. s. 80 – 94.
- BENŤUŠKOVÁ, Z. Spoločenský život v Sarvaši. In *Národopis Slovákov v Maďarsku 14*. Budapešť : Magyar néprajzi társaság, 1998. s. 91 – 127.
- BENŤUŠKOVÁ, Z. Vplyv náboženstva na sociálne vzťahy a kultúru obce Čemer. In *Národopis Slovákov v Maďarsku 18*. Budapešť : Magyar néprajzi társaság, 2002. s. 11 – 24.
- BOBÁK, J. *Výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom (1947-1948)*. Bratislava : Kubko Goral, 1996. 50 s. ISBN 80-88858-11-9.
- BOBÁK, J. Výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom (1946-1948). In *Slováci v zahraničí*. Martin : Matica Slovenská, 1982. s. 70 – 89.
- BOTÍK, J. – BOTÍKOVÁ, M. Rodina v prostredí dolnozemských Slovákov. In *V službách etnografie : A néprajztudomány szolgálatában*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, Ústav etnografie SAV, 2004. ISBN 963-86573-1-6. s. 255 – 273.
- ČUKAN, J. Determinanty kultúry v Kestúci. In *V službách etnografie : A néprajztudomány szolgálatában*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, Ústav etnografie SAV, 2004a. ISBN 963-86573-1-6. s. 274 – 282.
- ČUKAN, J. *Dolnozemské reflexie na neroľnícke zamestnania*. Nitra : FF UKF v Nitre, 2001. 231 s. ISBN 80-8050-422-9.

- ČUKAN, J. Etnická minorita a jej modifikácie. In *15 rokov Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2005. ISBN 963-86573-5-9. s. 121 – 124.
- ČUKAN, J. Materinský jazyk a etnická identifikácia. In *Slovenčina v menšinovom prostredí*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2004b. ISBN 963-86573-2-4. s. 347 – 351.
- DIVIČANOVÁ, A. a kol. *Atlas ľudovej kultúry Slovákov v Maďarsku*. Békešská Čaba : Slovenský výskumný ústav, 1996.
- DIVIČANOVÁ, A. *Jazyk, kultúra, spoločenstvo*. Békešská Čaba : Slovenský výskumný ústav, 1999. 335 s. ISBN 963-03-6913-3.
- DIVIČANOVÁ, A. – TÓTH, A. J. – UHRINOVÁ, A. *Kultúra, jazyk a história Slovákov v Maďarsku*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2006. ISBN 963-86573-8-3. 543 s. ISBN 963-86573-8-3.
- DOLNÍK, J. Otázka ochrany slovenského jazyka a jeho rozmanitosť. In *Slovenčina v menšinovom prostredí* Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2008. ISBN 978-963-87342-5-9. s. 25 – 30.
- Geografická poloha* [online]. 2008. [cit. 2010. 11. 13]. Dostupné na internete: <<http://www.tesedikovo.sk/node/53>>
- GOMBOŠ, J. *Az újratelepült Tótkomlós első fél évszázada*. Slovenský Komlós : Tótkomlós Nagyközségi Tanács Végrehajtó Bizottság, 1987. 56 s. ISBN 963-03-2745-7.
- GOMBOŠ, J. *Slováci v južnej časti Dolnej zeme*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2008. 169 s. ISBN 978-963-87342-3-5.
- GRIN, I. – KRUPA, O. *Békéscsaba néprajza*. Békešská Čaba : Békéscsaba Megyei Jogú Város, 1993. 1058 s. ISBN 963-03-3818-1.
- HORVÁTHOVÁ-FARKAŠOVÁ, E. Národnostné školy, používanie jazyka. In *Kontexty identity*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2010. ISBN 978-963-88583-0-6. s. 483 – 490.
- CHLEBNICKÝ, J. Z minulosti a prítomnosti osady Čanádalbert. In *V službách etnografie : A néprajztudomány szolgálatában*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, Ústav etnografie SAV, 2004. ISBN 963-86573-1-6. s. 468 – 477.
- JANČOVIČ, J. *Navrátilci*. Martin : Matica slovenská, 2007. 259 s. ISBN 978-80-7090-849-5.
- JANČOVIČ, J. *Oslavy Slovákov v Diakovciach* [online]. 2011. [cit. 2011.3.08]. Dostupné na internete: <<http://www.luno.hu/content/view/5739/56/>>

- JANČOVIC, J. *Za chlebom na Dolnú zem*. Pôtor : Obecný úrad, 2003. 208 s. ISBN 80-968923-8-X.
- JANČOVIC, J. *Z kolisky na Dolnú zem*. Martin : Matica slovenská, 2004. 221 s. ISBN 80-7090-735-5.
- JURČOVÁ, D. *Slovník demografických pojmov*. Bratislava : INFOSTAT, 2005. 71 s. ISBN 80-85659-40-9.
- KIRÁLYOVÁ, K. V záujme zachovávaní tradičnej kultúry Slovákov v Maďarsku – Svadobné oblečenie Slovákov v Maďarsku na počiatku 20. storočia. In *Kultúra, jazyk a história Slovákov v Maďarsku*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2006. ISBN 963-86573-8-3. s. 377 – 379.
- KMEŤ, M. Jazyk a obsah korešpondencie dolnozemskej slovenskej inteligencie v 19. storočí. In *Slovenčina v menšinovom prostredí*. Békešská Čaba, 2008. ISBN 978-963-87342-5-9. s. 269 – 275.
- KOLEKTÍV *Etnografický atlas Slovenska*. Bratislava : VEDA, Slovenská kartografia, 1990. 123 s. ISBN 80-224-0075-0.
- KRUPA, O. A kiskőrösi szlovákok önvalomásai a lakosságcsereéről. In *Dunáninnen – Tiszáninnen*. Kecskemét, 1995. s. 99 – 112.
- KRUPA, O. *Kalendárne obyčaje I. : Jeseň, predvianočné obdobie*. Békešská Čaba : Slovenský výskumný ústav, 1996. 332 s.
- KRUPA, O. *Malý slovenský národopis*. Békešská Čaba : Slovenský výskumný ústav, 1999. 182 s.
- KRUPA, O. *Omrvinky detského folklóru a hier našich Slovákov*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2002. 196 s.
- KRUPA, O. Sobášne zvyky a údaje prvých slovenských kolonistov v Čanádalberte – podľa matriky sobášov miestneho evanjelického zboru (1844 – 70). In *Kultúra, jazyk a história Slovákov v Maďarsku*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2006. ISBN 963-86573-8-3. s. 301 - 312.
- KUGLER, J. A letelepedéstől a kitelepülésig. In *V službách etnografie : A néprajztudomány szolgálatában*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, Ústav etnografie SAV, 2004. ISBN 963-86573-1-6. s. 484 – 499.
- KUGLER, J. Niektoré súvislosti maďarsko-československej výmeny obyvateľstva v oblasti Dolnej zeme, so zvláštnym zreteľom na spoločenskú štruktúru presídlených Slovákov. In *Národopis Slovákov v Maďarsku (jubilejné vydanie 1975 – 2000)*. Budapešť : Magyar néprajzi társaság, 2000. s. 143 – 159.

- Legislatíva a financovanie Matice slovenskej v minulosti a dnes vo vzťahu k rozpočtovej kapitole Ministerstva kultúry Slovenskej republiky* [online]. 2006. [cit. 2011.1.09]. Dostupné na internete: <<http://www.culture.gov.sk/ministerstvo/financie/legislatva-a-financovanie-matrice-slovenskej>>
- LANSTYÁK, I. – MENYHÁRT, J. *Tanulmányok a kétnyelvűségéről* 2. Bratislava : Kalligram, 2004. 304 s. ISBN 80-7149-685-5.
- LENOVSKÝ, L. Etnicita a iné faktory spoločenského života v Jášči. In *Kultúra, jazyk a história Slovákov v Maďarsku*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2006. ISBN 963-86573-8-3. s. 325 – 334.
- LENOVSKÝ, L. K niektorým kontextom identity Slovákov v Békešskej Čabe. In *Kontexty identity*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2010. ISBN 978-963-88583-0-6. s. 347 – 354.
- MERVA, A. *Diakovce : Pozoruhodnosti*. Komárno : Vydavateľstvo KT, s.r.o., 2000. 16 s. ISBN 80-8056-172-9.
- MICHÁLEK, J. – PUŠKÁROVÁ, I. K problematike výskumu ľudového rozprávania v súvislosti s migračnými pohybmi obyvateľstva po 2. svetovej vojne. In *Etnokultúrny vývoj na južnom Slovensku*. Bratislava : b.m., 1992. s. 97 – 104.
- MICHALÍK, B. Rola osobností a inštitúcií pri zachovaní a rozvíjaní kultúry a jazyka minority. In *Slovenčina v menšinovom prostredí*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2008. ISBN 978-963-87342-5-9. s. 476 – 480.
- MICHALÍK, B. Klasifikácia asimilačných faktorov. In *Kontexty identity*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2010. ISBN 978-963-88583-0-6. s. 364 – 371.
- MINISTERSTVO vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív v Bratislave, fond Majetok presídlencov z Maďarska do ČSSR, kartón 40-48/1947.
- MOLNÁR, I. *Deáki, Száz magyar falu könyvesháza* [online]. 2008. [cit. 2010.02.12]. Dostupné na internete: <http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/Hataron_tuli_magyarsag/Deaki/pages/010_a_hontalansag.htm>
- MOLNÁROVÁ, G. Kultúra, materinský jazyk, identita. In *Kultúra, jazyk a história Slovákov v Maďarsku*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2006. ISBN 963-86573-8-3. s. 86 – 94.
- MOLNÁROVÁ, K. Rodina v procese presídlenia na Slovensko v rokoch 1946 – 1948. In *15 rokov Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2005. ISBN 963-86573-5-9. s. 121 – 124. s. 155 – 165.

- ONDREJOVIČ, S. Slovenčina ako jazyk majoritný a minoritný. In *Kultúra, jazyk a história Slovákov v Maďarsku*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2006. ISBN 963-86573-8-3. s. 185 – 189.
- ONDREJOVIČ, S. V tieni babylonskej veže: Jazyk a identita. In *Slovenčina v menšinovom prostredí*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2008. ISBN 978-963-87342-5-9. s. 91 – 96.
- PANČUCHOVÁ, E. Výchova detí v rodine novohradskej Lucfalve v prvej polovici 20. storočia. In *15 rokov Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2005, ISBN 963-86573-5-9. s. 121 – 124. s. 171 – 177.
- PARÍKOVÁ, M. *Reemigrácia Slovákov z Maďarska v rokoch 1946 – 48 : Etnokultúrne a sociálne procesy*. Bratislava : Stimul, 2001. 284 s. ISBN 80-88982-49-9.
- PUKKAI, L. *Mátyusföld I. : A Galántai járás társadalmi és gazdasági változásai 1945 – 2000*. Dunajská Streda : Lilium Aurum, 2002. 191 s.
- ŠTOLC, J. Slovenské jazykové ostrovy na Dolnej zemi ako predmet jazykovedného výskumu. In *Slováci v zahraničí*. Martin : Matica Slovenská, 1971. s. 54 – 77.
- ŠUTAJ, Š. Problémy slovensko-maďarských vzťahov po II. svetovej vojne. In *Slovensko-maďarské vzťahy v 20. storočí*. Bratislava : Historický ústav SAV, 1992. ISBN 80-900442-4-7. s. 66 – 72.
- ŠUTAJ, Š. *Maďarská menšina na Slovensku v rokoch 1945 – 1948*. Bratislava : Veda, 1993. 196 s. ISBN 80-224-0209-5.
- ŠVECOVÁ, S. Význam rodiny pre formovanie príbuzenských vzťahov. In *Slovenský národopis*, 1975, roč. 23, č. 1, s. 2 – 22.
- ŠUSTEKOVÁ, I. Remeselníci – medzilokálne kontakty – asimilácia. In *Slovenčina v menšinovom prostredí*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2004. ISBN 963-86573-2-4. s. 356 – 360.
- ŠUSTEKOVÁ, I. Vplyv socioprofesijnej štruktúry na zachovávanie menšinového jazyka. In *Slovenčina v menšinovom prostredí*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2008. ISBN 978-963-87342-5-9. s. 425 – 432.
- ŠUSTEKOVÁ, I. Neroľnícke zamestnania v slovenských obciach bakonskej oblasti. In *Kultúra, jazyk a história Slovákov v Maďarsku*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2006. ISBN 963-86573-8-3. s. 335 – 343.

- SIGMUNDOVÁ, M. Včleňovanie presídlencov do spoločenstva jednej obce južnoslovenského pohraničia. In *Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945*. Praha : b.m., 1986. s. 119 – 127.
- SIRÁCKY, J. *Dlhé hľadanie domova*. Martin : Matica slovenská, 2002. 423 s. ISBN 80-7090-546-8.
- SIRÁCKY, J. *Sťahovanie Slovákov na Dolnú zem v 18. a 19. storočí*. Martin : Matica slovenská, 1971. 297 s.
- Správa o činnosti a hospodárení za rok 2007* [online]. 2007. [cit. 2011.1.09]. Dostupné na internete: <<http://www.matica.sk/index.php?M=169&lang=sk>>
- SZABÓOVÁ, O. Problém dvojazyčnosti a dvojitej identity Slovákov v Maďarsku v zrkadle štatistických údajov. In *Slovenčina v menšinovom prostredí*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2004. ISBN 963-86573-2-4. s. 392 – 394.
- SYRNÝ, M. Percepčia Slovákov v Maďarsku a problematika ich repatriácie v slovenskej spoločnosti po II. svetovej vojne. In *Kultúra, jazyk a história Slovákov v Maďarsku*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2006. ISBN 963-86573-8-3. s. 383 – 391.
- UHRINOVÁ, A. Inštitúcie Slovákov v Maďarsku. Zárodky kultúrnej autonómie a predpoklady zachovania jazyka?. In *Kontexty identity*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2010. ISBN 978-963-88583-0-6. s. 473 – 482.
- UHRINOVÁ, A. – ŽILÁKOVÁ, M. *Slovenský jazyk v Maďarsku*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2008. 353 s. ISBN 978-963-87342-4-2.
- VALENT, J. *Príchod Slovákov na Dolnú zem*. Prešov : Pro Communio, 2007. 196 s. ISBN 978-80-969416-9-8.
- VRABLIC, E. Náčrt presídlenia časti Slovákov z Maďarska do Československa v rokoch 1946-1948. In *Slováci v Maďarsku*. Bratislava : VSPZS, 1994. s. 278 – 286.
- Výpis z Obchodného registra Okresného súdu Nitra* [online]. 2009. [cit. 2011.01.12]. Dostupné na internete: <<http://www.orsr.sk/vypis.asp?ID=271&SID=9&P=1>>
- ŽILÁK, J. Na margo osídlenia dolnozemsých osád z Gemera a Malohontu. In *Kontexty identity*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2010. ISBN 978-963-88583-0-6. s. 311 – 319.
- Informátori: Bogárová M. (nar. 1932, Slovenský Komláš), Gombošová A. (nar. 1939, Čanádalbert), Grédiová A. (nar. 1936, Čanádalbert), Kovács F. (nar. 1964, Šaľa), Matejdes O. (nar. 1922, Čanádalbert), Trnkócziová A. (nar. 1934, Čanádalbert)

PRÍLOHY

Príloha 1 Zoznam presídlených z Čanádalberta do Diakoviec na základe spisov zo Štátneho archívu

1. Antal Ján	28. Danadová Mária	55. Franko Pavol ml.
2. Antal Štefan	29. Danada Jozef	56. Franko Ondrej
3. Antal Juraj	30. Danada Jozef	57. Franko Štefan
4. Antalec Juraj	31. Danada Ondrej	58. Franko Štefan
5. Antalec Juraj ml.	32. Danada Ondrej	59. Franko Štefan
6. Antalec Michal	33. Danada Pavel	60. Franková Žofia
7. Astalošová Judita	34. Danada Pavol	61. Gemerová Judita
8. Astaloš Pavel	35. Danada Štefan	62. Gomboš Matej
9. Astaloš Ondrej	36. Danada Štefan ml.	63. Gomboš Michal st.
10. Astaloš Ondrej	37. Danada Štefan	64. Gomboš Michal ml.
11. Astalošová Irena	38. Danada Štefan	65. Gubini Matej
12. Baláž Juraj	39. Daniová Alžbeta	66. Hajtman Michal
13. Baranyi Jozef	40. Debnár Michal	67. Hajtman Štefan
14. Bobor Ján	41. Debnár Ondrej st.	68. Hajtman Štefan
15. Bobor Štefan	42. Debnár Ondrej ml.	69. Hanes Štefan
16. Bogárová Alžbeta	43. Davaľ Michal	70. Hudák Ján
17. Bogár Štefan	44. Ďuroši Ján	71. Hudáková Katarína
18. Bogár Štefan	45. Fabián Ján	72. Hudák Michal
19. Bogár Ondrej	46. Faraga Matej	73. Hudák Michal ml.
20. Boldocky Štefan	47. Fazekašová Anna	74. Hudák Štefan
21. Čapó Ján	48. Franko Štefan	75. Hudáková Žofia
22. Čalovský Ján	49. Franko Ján	76. Juhás Ján
23. Čalovský Ondrej	50. Franko Michal	77. Juhás Juraj
24. Čierník Juraj st.	51. Franko Michal	78. Kántor Ján
25. Čileková Judita	52. Franko Ondrej	79. Kántor Ján
26. Čirik Michal	53. Franko Pavol	80. Kántor Matej
27. Danadová Alžbeta	54. Franko Štefan	81. Kántor Ondrej

82. Karabín Ondrej	110. Matejdes Juraj	138. Runák Michal
83. Karas Pavol	111. Matejdes Štefan	139. Runák Pavol
84. Kováč Ján	112. Matejdes Ondrej	140. Straka Pavol
85. Kriška Ján	113. Matejdesová Zuzana	141. Sudor Matej
86. Kriška Ján ml.	114. Maglocká Judita	142. Sudor Pavel
87. Kriška Matej	115. Moravský Štefan	143. Sudor Juraj
88. Kriška Michal	116. Moťovský Štefan	144. Sudor Peter
89. Kriška Štefan	117. Mravíková Anna	145. Sudorová Alžbeta
90. Krnáč Ján	118. Nagyová Sidónia	146. Sudorová Anna
91. Kukučková Mária	119. Nemčoková Alžbeta	147. Šulanová Judita
92. Kukučka Michal	120. Novák Ján	148. Švihran Michal
93. Kukučka Ondrej	121. Ondrusová Zuzana	149. Tóthová Alžbeta
94. Kuzmová Mária	122. Oravec Juraj	150. Tóth Jozef
95. Kuzma Štefan	123. Oravec Štefan	151. Tóth Juraj
96. Lehocký Michal	124. Paulo Štefan	152. Tóth Pavel st.
97. Lehocký Andrej	125. Pavlo Ján	153. Tomašovský Ján
98. Lociová Elena	126. Pavlo Ondrej	154. Tósegyová Alžbeta
99. Loci Štefan	127. Pavlo Ondrej	155. Tósegy Michal
100. Luc Ján	128. Pavlo Ondrej	156. Trnkócziová Helena
101. Major Pavel	129. Pavlo Pavel	157. Trnovská Alžbeta
102. Martinček Daniel	130. Pavlo Štefan	158. Turianová Mária
103. Martinčeková Helena	131. Pavlo Ondrej	159. Turian Štefan
104. Martinčeková Judita	132. Petro Juraj st.	160. Tuška Ján
105. Martinček Juraj	133. Petro Juraj ml.	161. Tuška Martin
106. Matajs Ján	134. Petro Štefan	162. Uhrin Ondrej
107. Matajsová Judita	135. Rimovský Juraj	163. Urban Juraj
108. Matejdes Ján	136. Ročkár Adam	164. Urban Juraj
109. Matejdes Michal	137. Runáková Alžbeta	165. Urban Matej

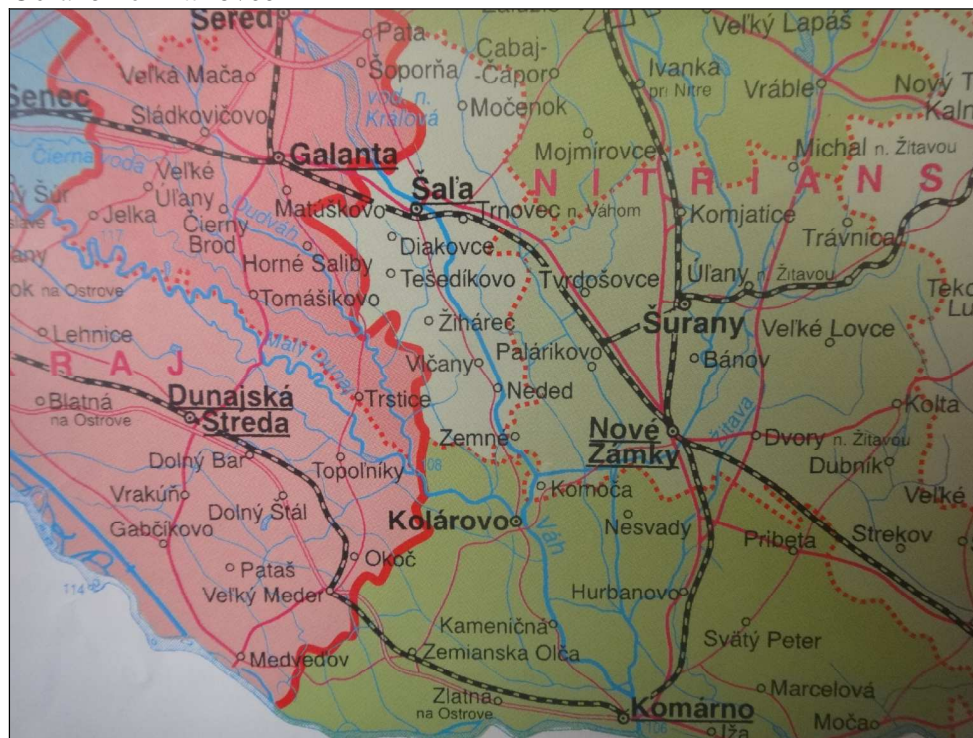
166. Urban Michal	174. Valek Pavol	182. Zezeň Ján
167. Urbanová Zuzana	175. Venerčan Ján	183. Zöldi Juraj
168. Vajiček Štefan	176. Venerčan Michal	184. Žid Matej
169. Vajiček Pavol	177. Venerčanová Anna	
170. Varga Štefan	178. Zdychaviar Martin	
171. Varga Pavol	179. Zelmanová Zuzana	
172. Vejo Michal	180. Zelman Pavol	
173. Vejová Mária	181. Zelman Štefan	

Obrázok 5 Čongrádska župa a Čanádalbert

Zdroj: vlastné spracovanie (2011)

Obrázok 6 Diakovce

Zdroj: vlastné spracovanie (2011)

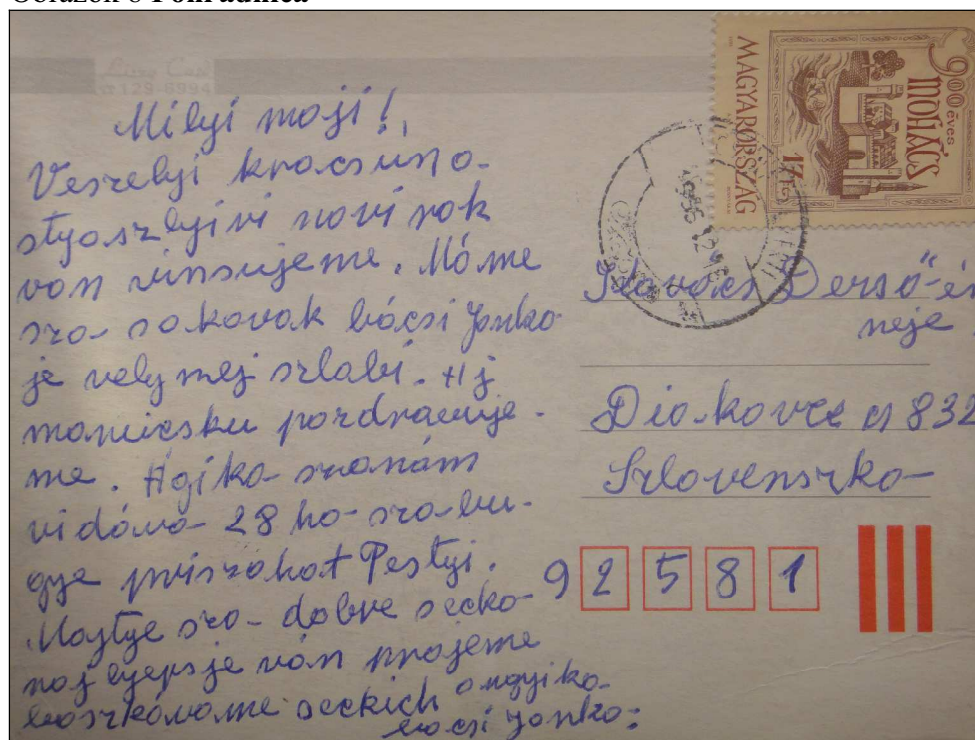
Príloha 3 Pohľadnice, dokumentujúce úroveň ovládania spisovnej slovenčiny Slovákov z Békešsko-čanádskej oblasti, ktoré sú zároveň dôkazom písomného kontaktu medzi príbuznými

Obrázok 7 Pohľadnica

Zdroj: fotoarchív autora (Diakovce, 2011)

Obrázok 8 Pohľadnica

Zdroj: fotoarchív autora (Diakovce, 2011)

Milíji moji!

Vělyo, vedrovižo, o nečto-
moj bystriej vón projem
Hujeska mojo milo', vělyo tja
kpro mivam Priogytje novs
oblyjevoty.

Jo so- móm dobre byen mo-
osi yevigym njezmjen so-
anji murtityt volyagze.

Boolze usse kuzj pnesdu
to k so- móm so karty inok
mijeta vely mef, dobre toz.
Vělyo oblyjevovov vón nija-
dom, Borkóvan vóse
anggyika Jofka.

Hűgyesko-majo-milá!
 Na tvoje menzini o ecko-
 najlyesnje tyi projem
 Velyo robrovo- Moimsele-
 a seckej rogyinye.
 Jasra moim olobre velymej-
 ozon orpokojno. obbro-
 meszto-moim. Tyen na ocsi
 nyeigym, nyeigym nyiggye
 kamo-srom moimji orleo.,
 Gotye piszoty potutromi ro-
 orlyin. Pistor Hladakov arin moim
 nro 23 ncsui moim hityly use okei
 robrovobro. Hty etari Hladak ro-
 menjoe romro oeporome oca-
 Poield bennink Urunk o. hitet.
 (a remenyt és o. ozereteted.)
 Bozrkavan moim seckich milyi
 moim moimje ro. olobre omygyiko

Zdroj: fotoarchív autora (Diakovce, 2011)

Obrázok 11 **Dom v Čanádalberte**

Zdroj: fotoarchív autora (Čanádalbert, prvá polovica 20. storočia)

Obrázok 12 **Dom v dedine**

Zdroj: fotoarchív autora (Čanádalbert, 2008)

Obrázok 13 **Dom v dedine**

Zdroj: fotoarchív autora (Čanádalbert, 2008)

Obrázok 14 **Dom v dedine**

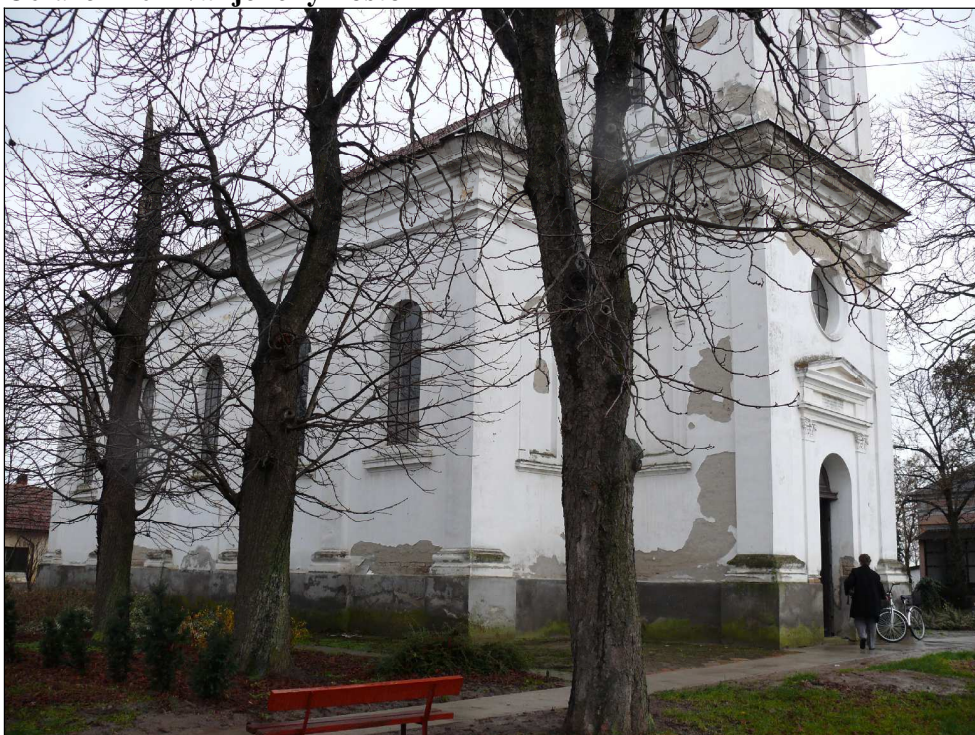
Zdroj: fotoarchív autora (Čanádalbert, 2008)

Obrázok 15 **Evanjelický kostol**

Zdroj: fotoarchív autora (Čanádalbert, 2008)

Obrázok 16 **Evanjelický kostol**

Zdroj: fotoarchív autora (Čanádalbert, 2008)

Obrázok 17 **Interiér kostola**

Zdroj: fotoarchív autora (Čanádalbert, 2008)

Obrázok 18 **Základná škola**

Zdroj: fotoarchív autora (Čanádalbert, 2008)

Obrázok 19 **Základná škola**

Zdroj: fotoarchív autora (Čanádalbert, 2008)

Obrázok 20 **Sálaš**

Zdroj: fotoarchív autora (Čanádalbert, 2008)

Obrázok 21 **Sálaš**

Zdroj: fotoarchív autora (Čanádalbert, 2008)

Obrázok 22 **Sálaš**

Zdroj: fotoarchív autora (Čanádalbert, 2008)

Obrázok 23 Slovenská rodina

Zdroj: fotoarchív autora (Čanádalbert, prvá polovica 20. storočia)

Obrázok 24 Manželský pár

Zdroj: fotoarchív autora (Čanádalbert, prvá polovica 20. storočia)

Obrázok 25 Slovenská rodina

Zdroj: fotoarchív autora (Čanádalbert, prvá polovica 20. storočia)

Obrázok 26 Svadobná fotografia

Zdroj: fotoarchív autora (Čanádalbert, prvá polovica 20. storočia)

Obrázok 27 **Slovenská rodina**

Zdroj: fotoarchív autora (Čanádalbert, prvá polovica 20. storočia)

Obrázok 28 **Slovenská rodina**

Zdroj: fotoarchív autora (Čanádalbert, prvá polovica 20. storočia)

Obrázok 29 **Rodinná fotografia**

Zdroj: fotoarchív autora (Čanádalbert, prvá polovica 20. storočia)

Obrázok 30 **Rodinná fotografia**

Zdroj: fotoarchív autora (Čanádalbert, prvá polovica 20. storočia)

Obrázok 31 **Evanjelický kostol**

Zdroj: fotoarchív autora

Obrázok 32 **Reformovaný kostol**

Zdroj: fotoarchív autora (Diakovce, 2011)

Obrázok 33 **Stará školská budova**

Zdroj: fotoarchív autora (Diakovce, 2011)

Obrázok 34 **Slávnostné otváranie novej školskej budovy**

Zdroj: fotoarchív autora (Diakovce, 1969)

Obrázok 35 **Nová budova Základnej školy**

Zdroj: fotoarchív autora (Diakovce, 2011)

Obrázok 36 **Budova Reformovanej základnej školy a neskôr Materskej školy**

Zdroj: fotoarchív autora (Diakovce, 2011)

Príloha 6 Výstava tradičnej kultúry v Diakovciach

Obrázok 37 Výstava

Zdroj: fotoarchív autora (Diakovce, 2011)

Obrázok 38 Výstava

Zdroj: fotoarchív autora (Diakovce, 2011)

Obrázok 39 Výstava

Zdroj: fotoarchív autora (Diakovce, 2011)

Obrázok 40 Výstava

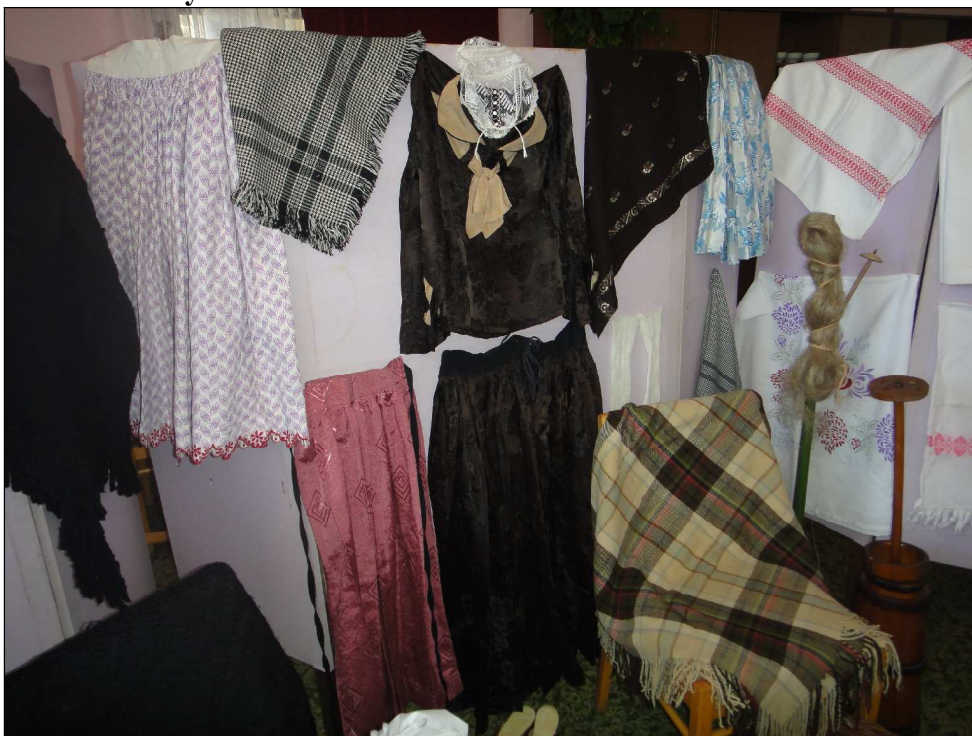
Zdroj: fotoarchív autora (Diakovce, 2011)

Obrázok 41 Výstava

Zdroj: fotoarchív autora (Diakovce, 2011)

Obrázok 42 Výstava

Zdroj: fotoarchív autora (Diakovce, 2011)

Obrázok 43 Výstava

Zdroj: fotoarchív autora (Diakovce, 2011)

Obrázok 44 Výstava

Zdroj: fotoarchív autora (Diakovce, 2011)

Obrázok 45 **Výstava**

Zdroj: fotoarchív autora (Diakovce, 2011)

Obrázok 46 **Výstava**

Zdroj: fotoarchív autora (Diakovce, 2011)

Obrázok 47 Výstava

Zdroj: fotoarchív autora (Diakovce, 2011)

Obrázok 48 Výstava

Zdroj: fotoarchív autora (Diakovce, 2011)